1.02 PREGLEDNI ZNANSTVENI ČLANEK
DOI: https://doi.org/10.56420/Kronika.74.3.11
CC BY-SA

MARK KRENN*

Prekmurski vojaki v vojaškoorganizacijskem sistemu Avstro-Ogrske monarhije med prvo svetovno vojno

IZVLEČEK

Prispevek se osredotoča na osnovne značilnosti in vlogo prekmurskih vojakov v vojaških strukturah Avstro-Ogrske med prvo svetovno vojno. Raziskava temelji na kombinirani analizi dostopnega arhivskega gradiva, izsledkov terenskih raziskav in sekundarnih zgodovinskih virov, pri čemer jo dodatno podpirajo vizualni dokumenti, ki prispevajo k natančnejši rekonstrukciji bojne poti prekmurskih vojakov in njihovega položaja v avstro-ogrski vojski.

KLJUČNE BESEDE

mobilizacija, Prekmurje, Avstro-Ogrska, častniki, 83. c. in kr. pehotni polk

ABSTRACT

SOLDIERS FROM PREKMURJE IN THE MILITARY ORGANIZATION OF THE AUSTRO-HUNGARIAN MONARCHY DURING THE FIRST WORLD WAR

The article focuses on the presentation of soldiers from Prekmurje and their role in the structures of the Austro-Hungarian Army during the First World War. The research draws on the combined analysis of available archival material, field research results, and secondary historical sources. These are further supported by visual elements that add to a more accurate reconstruction of the operational history of soldiers from Prekmurje and their ranking in the Austro-Hungarian Army.

KEYWORDS

mobilization, Prekmurje, Austria-Hungary, military officers, 83rd Imperial and Royal Infantry Regiment

* samostojni raziskovalec in publicist, Murska Sobota, ager.sangvinis@gmail.com

Moštvo 9. c. in kr. topniškega diviziona, okolica mesta Tarnopol (Ukrajina), aprila 1917. Jožef Lazar, rojen v Čepincih, sedi prvi levo[1] *(hrani: Mark Krenn, Murska Sobota).*

KO PRIDE ČAS ZA VOJNO

Avstro-ogrska vojna napoved Srbiji 28. julija 1914 (po predhodnem dogovoru z zaveznico Nemčijo) je sprožila reakcijski mehanizem evropskih zavezništev ter objavo obojestranskih vojnih napovedi med antanto in centralnimi silami. Tako so evropske države, vpete v sistem birokratske togosti, ob ohranjenih kolonialnih mentalnih shemah in s preživeto vojaško doktrino zašle v katastrofalni vojaški konflikt z usodnimi posledicami.

Takratno časopisje v Avstro-Ogrski monarhiji je ob objavi vojne proti Srbiji napovedovalo kratek sprehod po Balkanu s spremljajočim frazeološkim besediščem o časti in slavi, ki bo pripadla vpoklicanim vojakom. Tako pa so zapisali v prekmurskem političnem in verskem (katoliškem) tedniku *Novine*[2]: »*Najsrečnejše so pa tisti, ki do v ogenj šli. Vojak je v ognji pravi vojak, kak mlatec pri mlatvi, pravi mlatec, orač pri oranji pravi orač. Za boga iti na boj, zato se bojevati, ka Jezus žele, naj neprijatel ne dobi moči nad nami, ka bi škodo našoj veri, je Sveta vojna, v šteroj što spadne – za Jezuša merje i srečno merje ...*«[3]

S tem prispevkom so v *Novinah* poudarili tudi versko dimenzijo spopada in surovosti vojnega početja dodali še evfemizem »sveta vojna«, ki naj bi dodatno motiviral prekmurske »mlatce« in »orače«. Še bolj neposredni in bojeviti so bili pri konkurenčnem tedniku *Muraszombat és vidéke*:[4] »*Nyegovo vrajzsi materi szrbszkoj! Ve mi zse znamu kaj nyemi trebej! Zdajmu sli nyegove csunte trejt.*«[5]

Po prvih večjih bojih konec avgusta in septembra 1914 na vzhodnem bojišču[6] in prispelih novicah o prvih smrtnih žrtvah ter številnih ranjenih med prekmurskimi vojaki simbolično besedičenje o duhovnih vertikalah in militantni diskurz zamenjajo uradna poročila o težkih bojih ter seznami padlih in ranjenih vojakov: »*Na ruskem bojišči so si naši mogli zebrati* [izbrati] *nove postojanke, štere* [katere] *se vidijo njim bole varne pred ruskim navalom. Na teh postojankaj zdaj kopajo okope, delajo utrdbe, pa se tak pripravljajo, ka bi strli moč sovražnika, šteri* [kateri] *se je že vsov močjov vrgeo na našo državo.*«[7]

ORGANIZIRANOST AVSTRO-OGRSKIH OBOROŽENIH SIL LETA 1914

Skupna avstro-ogrska vojska je bila ustanovljena po formalni ureditvi Habsburške monarhije v dvojno federacijo Avstrije in Ogrske leta 1867, vojaška ureditev pa je temeljila na obrambnem zakonu, ki je bil sprejet 5. decembra 1868. Vrhovni poveljnik vseh oboroženih enot je bil avstrijski cesar (obenem ogrski kralj), ki mu je pri poveljevanju v miru pomagal generalštab, med vojno pa vrhovno poveljstvo skupne vojske.[8]

1 Fotorazglednico s kratkim besedilom v prekmurščini (nečitljivo) je Jožef 14. aprila 1917 odposlal sorodnikom na Gornjem Seniku, takrat največjem naselju z večinskim slovenskim prebivalstvom v današnjem Porabju na Madžarskem. Gre za zgodovinsko-etnično pokrajino ob reki Rabi z avtohtonim slovensko govorečim prebivalstvom, ki obsega osem vasi na 94 m², z Monoštrom (Szentgotthárd) kot kulturnim in gospodarskim središčem. Po prvi svetovni vojni je to območje pripadlo Madžarski, izraz Porabje pa se je uveljavil šele po drugi svetovni vojni.

2 Tednik je izhajal med 8. decembrom 1913 in 3. aprilom 1941.

3 *Novine*, št. 32, 9. 8. 1914, str. 2, »Naši dečkov«.

4 Tednik v madžarskem in delno prekmurskem jeziku je izhajal med 25. decembrom 1884 in 10. avgustom 1919. Pozneje je izhajal še v času madžarske zasedbe Prekmurja 1941–1945.

5 Prevod: Njegovi vražji materi srbski! Saj mi vemo, kaj potrebuje! Zdaj mu bomo šli polomit kosti (*Muraszombat és vidéke*, št. 32, 9. 8. 1914, str. 1, »A vendek hadba vonulása«).

6 Več kot 90 % mobiliziranih prekmurskih mož se je takrat borilo na vzhodnem bojišču v sestavi 1. in 3. avstro-ogrske armade.

7 *Novine*, št. 40, 4. 10. 1914, str. 2, »Vojska«.

8 Pojić, *Ustroj*, str. 148.

Posadka minometa M.15 na italijanskem bojišču, jeseni 1917. Med njimi tretji z desne stoji desetnik Aleksander Zakoč (Domanjševci 1887–Domanjševci 1962) (hrani: Mark Krenn, Murska Sobota).

Avstro-ogrske oborožene sile so bile ob začetku prve svetovne vojne organizirane v skupnih oboroženih silah (*Gemeinsame Wehrmacht*), ki so obsegale skupno c. in kr. vojsko (*Gemeinsame Armee*), vključno z nadomestno rezervo ter vojno mornarico, v avstrijsko in ogrsko domobranstvo (K*.u.K. Landwehr* in *magyar királyi Honvéd*), vključno z nadomestno rezervo, ter avstrijsko in ogrsko črnovojništvo (*K.u.K. Landsturm* in *magyar királyi népfölkelő*).[9]

Vsak od teh vojaških sistemov je imel v obdobju miru poseben proračun in posebno vojaškoozemeljsko organizacijo, ki sta bila podrejena trem posebnim obrambnim ministrstvom, v času vojne pa so bili podrejeni vrhovnemu poveljstvu.[10] V vseh omenjenih vojaških sistemih in rodovih[11] avstro-ogrske vojske (kopenska vojska, mornarica, letalstvo) so se med prvo svetovno vojno borili tudi prekmurski vojaki.

SKUPNA C. IN KR. VOJSKA

Skupna c. in kr. vojska je bila najštevilčnejši in najpomembnejši kopenski instrument avstro-ogrskih oboroženih sil. Vojne obveznike je pridobivala z ozemlja celotne Avstro-Ogrske monarhije. Po usposobljenosti, oborožitvi in poveljniškem kadru naj bi bila najboljši del celotnih avstro-ogrskih oboroženih sil. Vojaškoteritorialna organizacija Avstro-Ogrske je bila pred začetkom prve svetovne vojne razdeljena na 16 korpusnih okrožij (10 v avstrijskem in 6 v ogrskem delu),[12] ta pa so se naprej delila na 112 nabornih oziroma dopolnilnih okrožij (*Ergänzungsbezirke*). Od teh

Štabni narednik c. in kr. avstrijskega prostovoljnega avtomobilskega korpusa Hans Vogler[13] (Petanjci 1883–Brestanica 1946) na opazovalni točki, italijansko bojišče – soška fronta, novembra 1915 (hrani: Mark Krenn, Murska Sobota).

so tri pošiljala vojne obveznike v vojno mornarico, preostalih 109 pa jih je pošiljalo 110 pehotnim polkom skupne c. in kr. vojske (102 pehotna pol-

9 Schmid, *Heerwesen*, str. 2.
10 *Вооружённые силы Австро-Венгрии*, str. 3.
11 Manjše število prekmurskih vojakov se je borilo tudi v avstrijskih domobranskih in črnovojniških enotah.
12 Schmid, *Heerwesen*, str. 17–18.
13 Odlikovan je bil s srebrnim zaslužnim križcem s krono na vojnem traku.

ka, 4 polki tirolskih cesarskih lovcev, 4 bosansko-hercegovski pehotni polki).[14]

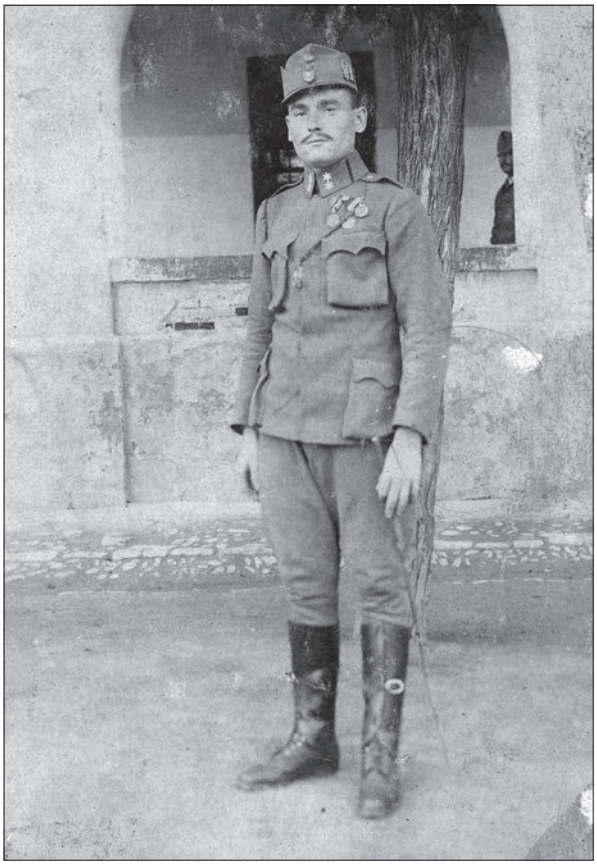
Glede na poveljstva posameznih polkov in ozemeljske razdelitve nabornih oziroma dopolnilnih okrožij je bilo v skupni c. in kr. vojski 57 avstrijskih in 45 ogrskih pehotnih polkov.[15] Razmerje med številom pehotnih polkov v avstrijskem in ogrskem delu monarhije v veliki meri odraža razmerje v številu prebivalstva[16] posameznih delov takratne skupne države. Osnovno strukturo skupne c. in kr. vojske sta poleg pehote sestavljala konjenica z dragonskimi, huzarskimi in ulanskimi polki ter topništvo s poljskimi, gorskimi in trdnjavsko-topniškimi enotami. Sestavo so dopolnjevale tehnične, podporne in druge specializirane čete ter od leta 1911 letalske enote oziroma vojaško letalstvo. Posamezni navedeni rodovi in specializirane enote so bili v okviru lastnih organizacijskih struktur zastopani tudi v avstrijskem in ogrskem domobranstvu.[17]

Današnje Prekmurje je bilo do konca prve svetovne vojne del ogrskega dela dvojne monarhije. Glede vojaške organiziranosti in nabornih področij tedanje Avstro-Ogrske je pripadalo V. korpusu skupne c. in kr. vojske s poveljstvom korpusa v Bratislavi (Slovaška). Tako je bila večina vojaških obveznikov iz Prekmurja v času vojne vpoklicana k enotam (večinoma pehotnim), ki so imele poveljstvo in razmestitev na področju tega (V.) korpusa.[18]

KRALJEVO-OGRSKO DOMOBRANSTVO[19] (HONVÉD)

Kraljevo-ogrsko domobranstvo (Honvéd) je bilo ustanovljeno leta 1868. Čeprav je bil Honvéd v začetku predviden kot neke vrste narodna milica, ki bi opravljala varnostne naloge na območju Ogrske, je sčasoma prerasel v pravo regularno vojsko. Honvéd je bil podrejen ogrskemu obrambnemu ministrstvu, uradni jezik pa je bil madžarščina.[20]

Kraljevina Ogrska je bila leta 1914 v vojaško-organizacijskem pogledu razdeljena na 6 honvédskih upravno-poveljniških okrožij, ki so se

Desetnik Koloman Korošec[21] (Šulinci 1898–Murska Sobota 1974), nekje v Romuniji, aprila 1918 (hrani: Mark Krenn, Murska Sobota).

delila na manjša naborna oziroma dopolnilna okrožja, iz katerih se je črpal vojaški kader za 32 madžarsko-domobranskih (Honvéd) pehotnih polkov.[22] Naborna (dopolnilna) okrožja kraljeve-ogrske domobranske vojske so se le delno prekrivala z nabornimi (dopolnilnimi) okrožji skupne vojske.[23] Med vojno pa so zaradi velikih izgub in zviševanja starostne meje vpoklicanih v regularne enote Honvéda ustanavljali dodatne pehotne polke. Tako so nastali t. i. polki serije 300 (polki s številkami od 300 do 316). Zato je proti koncu vojne skupno število honvédskih pehotnih polkov naraslo na 48.[24] Celotno današnje Prekmurje[25] je pripadalo IV. honvédskemu upravno-poveljniškemu okrožju s poveljstvom v Bratislavi.[26]

14 Schmid, *Heerwesen*, str. 30.
15 *Schematismus*, str. 380–582.
16 Po zadnjem predvojnem popisu prebivalstva leta 1910 je Avstro-Ogrska štela približno 51,4 milijona prebivalcev, od tega 28,6 milijona v avstrijskem delu monarhije, 20,9 milijona v ogrskem delu ter približno 1,9 milijona v Bosni in Hercegovini (Judson, *The Habsburg Empire*, str. 271).
17 Schmid, *Heerwesen*, str. 30–117.
18 Glaise von Horstenau, *Österreich-Ungarns letzter Krieg*, str. 119.
19 Magyar királyi honvédség, v nadaljevanju: Honvéd (Ságvári, *Die ungarische Honvéd*, str. 10).
20 *Вооружённые силы Австро-Венгрии*, str. 7.
21 Boril se je v sestavi 18. kraljevega-ogrskega (Honvéd) pehotnega polka.
22 Ságvári, *Die ungarische Honvéd*, str. 33.
23 Pojić, *Ustroj*, str. 156.
24 Hermann in Szanyi, »*Csak előre*«, str. 173–176.
25 Pred letom 1919 je bilo današnje Prekmurje upravno razdeljeno med dve madžarski županiji. Severni, gričevnati del (današnje Goričko) z Mursko Soboto je spadal pod Železno županijo (Vas vármegye), medtem ko je južni del (današnje Dolinsko in Ravensko) spadal pod Zalsko županijo (Zala vármegye).
26 Schmid, *Heerwesen*, str. 20.

Aleksander Flisar (Skakovci 1878–Skakovci 1959) je svojo vojaško pot od vpoklica 1. avgusta 1914 in ruskega ujetništva (od decembra 1915 do maja 1920) kmalu po prihodu iz ujetništva opisal v literarnem oziroma pripovednem besedilu v verzih. »Pesmarica« vsebuje različne tematske sklope, kot so opisi vojnih dogodkov, osebna opažanja o vojni, ljubezenske lamentacije in sentimentalne reminiscence o domačem kraju. Ročno izdelan zvezek manjšega formata ima okoli sto popisanih strani v madžarščini. Posamezna besedila spremljajo avtorjeve kolorirane domoljubne ilustracije (hrani: družina Merklin, Skakovci).

V avstrijskem domobranstvu (Landwehr) je služil zanemarljiv delež prekmurskih vojakov, zato v razpravi ni posebej omenjeno.

CESARSKO-KRALJEVE TER KRALJEVO-OGRSKE ČRNOVOJNIŠKE ENOTE

Črnovojniške enote[27] so bile predvidene kot pomožna sila za službo v zaledju (varovanje skladišč, mostov in ujetniških taborišč) samo v vojnem obdobju oziroma kot skrajni obrambni ukrep v primeru vdora oziroma agresije sovražne vojske na območju Avstro-Ogrske monarhije, vendar so jih že kmalu po začetku vojne priključili operativnim enotam na bojišču. V času miru c. in kr. črnovojništvo ni bilo organizirano v aktivne črnovojniške polke in bataljone; njegovo organizacijo in mobilizacijsko pripravo so zagotavljala črnovojniška okrajna poveljstva, ki so bila pristojna za oblikovanje vojnih formacij.[28]

Po zakonu iz leta 1886 je črnovojništvo zajelo vse vojaško sposobne moške, ki niso bili aktivni ali rezervni pripadniki skupne vojske, mornarice, domobranskih enot in nadomestne rezerve. Črnovojništvo je imelo dva vpoklica: prvi vpoklic je zajel moške do 37. leta starosti, drugi vpoklic pa moške od 37. do 42. leta starosti. V času vojne so

Četovodja Karel Konkolič[29] (Mali Dolenci 1888–Mali Dolenci 1959), fotografiran z domačinko nekje v zaledju frontnih črt (Galicija), spomladi 1916 (hrani: Mark Krenn, Murska Sobota).

27 Tudi v Prekmurju se je uporabljal (gl. *Novine*) izraz *črnovojništvo*, včasih pa madžarsko poimenovanje *népfölkelő*.

28 Dixon-Nuttall, *The Austro-Hungarian Army*, str. 50–51.

29 Služil je v zdravstveni službi 18. kraljevo-ogrskega (Honvéd) pehotnega polka.

bili z območja današnjega Prekmurja vpoklicani tudi letniki 1865–1872.[30]

Osnovna vojaška enota črnovojništva je bil polk, ki je vojaške obveznike dobival z istega nabornega območja kot ustrezajoč domobranski polk, tudi polkovna številka je bila enaka. Splošna mobilizacija avgusta in kasnejši vpoklici leta 1914 so v Prekmurju zajeli črnovojniške obveznike do 42. leta starosti.[31] »*Starih regrutov bo več, kak je mladih bilou. Posebno na sosednom Štajari so samo slepi pa hromi ne postali vojaki. Vnogi, iz šterih smo se negda šegarili* [norčevali]*, ka so slabotni, so v dukših letah zrasli, se okrepili i ponosno nosijo zdaj trak za kranščakom* [klobukom] *kak regrutje*.«[32]

MOBILIZACIJA IN VPOKLICI V ŽELEZNI IN ZALSKI ŽUPANIJI

Delna mobilizacija avstro-ogrske vojske za vojno proti Srbiji je bila razglašena 25. julija 1914. Za prvi dan mobilizacije je bil določen 28. julij. Že 31. julija 1914 pa je bila razglašena splošna mobilizacija oboroženih sil Avstro-Ogrske zaradi splošne mobilizacije v Rusiji dan prej. »*Mobilizacija. Kaj je to? Če se vojaki na slüzbo k svojim regementom* [polkom] *pozovéjo, to se pravi mobilizacija. Zprva se je ta mobilizacija samo ništernih* [nekaterih] *regementov tikala, ali odkda je rus mobilizirao svojo celo vojsko, je tüdi naša cela vojna moč na brambo domovine pozvana*.«[33]

Na območju današnjega Prekmurja, ki se je v svoji ozemeljski in narodnostni (82 % Slovencev, 15% Madžarov in 2,5 % Nemcev) celovitosti konfiguriralo šele po koncu prve svetovne vojne, so bili vpoklicani vojni obvezniki do 42. leta starosti (letnik 1872–1893).[34] Evangeličanski duhovnik Adam Luthar (Puconci 1887–Puconci 1972) je v posebnem evidenčnem zvezku *Matična knjiga vpoklicanih v vojno iz evangeličanske cerkvene občine Puconci med letoma 1914 in 1916*[35] zelo podrobno vpisoval podatke o mobiliziranih in kasneje vpoklicanih možeh iz puconske evangeličanske cerkvene občine (17 vasi). Seznam vsebuje 487 imen posameznikov iz teh krajev, ki so bili mobilizirani leta 1914 ali pa so bili vpoklicani kasneje, med letoma 1914 in1916, k raznim vojaškim enotam dvojne monarhije. Poleg osebnih podatkov

Nabornika iz Šalovcev, spomladi 1918. Aleksander Kovač[36] *(Šalovci 1900–Šalovci 1985), stoji levo z materjo in sestro (oče je bil že od leta 1914 na bojišču) v fotografskem ateljeju Istvána Eggertha v Monoštru (hrani: Mark Krenn, Murska Sobota).*

in kraja rojstva so v posameznih rubrikah vpisani še podatki o dodeljeni vojaški enoti, času vpoklica in vojni pošti posamezne enote. Gre za najpomembnejši in najverodostojnejši podatkovni vir o mobilizaciji in vpoklicanih v Prekmurju v prvih letih vojne. Nenavadno je, da se je tak seznam vpoklicanih ohranil (oziroma je bil voden) le v puconski evangeličanski župniji.[37] Nekaj župnij na območju Prekmurja (evangeličanskih in katoliških) hrani le delne sezname padlih in pogrešanih v prvi svetovni vojni. Analiza podatkov, ki jih vsebuje omenjeni seznam, kaže, da je bilo iz 17 krajev puconske evangeličanske župnije avgusta 1914 mobiliziranih in vpoklicanih 209 mož. Splošna mobilizacija 1. avgusta je zajela 175 mož.

30 Juteršnik, *Prekmurje*, str. 6.

31 Evangeličanski župnijski urad Puconci, *A battyándi ágostai hitvallás evangélikus házközség hadbavonultjainak anyakönyve 1914–1916*.

32 *Novine*, št. 48, 29. 11. 1914, str. 4, »Stári regrutov«.

33 *Novine*, št. 32, 9. 8. 1914, str. 2, »Naši dečkov«.

34 *Novine*, št. 32, 9. 8. 1914, str. 2, »Naši dečkov«.

35 Evangeličanski župnijski urad Puconci, *A battyándi ágostai hitvallás evangélikus házközség hadbavonultjainak anyakönyve 1914–1916*.

36 30. januarja tega leta je dopolnil 18 let. Vpoklican je bil h kraljevim-ogrskim telegrafskim enotam.

37 Katoliški duhovnik Boris Kučko, ki službuje v beltinski župniji, je avtorju 7. maja 2026 (po opravljenih poizvedbah v ostalih župnijah v Prekmurju) povedal, da takšnih seznamov v katoliških župnijah ni oziroma se niso ohranili.

Do konca leta 1914 jih je bilo skupno vpoklicanih nekaj več kot 300 ali skoraj 10 % takratnega moškega prebivalstva. Če pri tem upoštevamo še recipročnost pri vpoklicu mož katoliške veroizpovedi iz teh krajev, pridemo do števila nekaj manj kot 400 mobiliziranih in vpoklicanih.

Če statistično projekcijo prenesemo na naborna območja celotnega Prekmurja – enako korpusno okrožje (V. korpus) skupne vojske in enaka madžarsko domobranska (IV.) upravna poveljniška okrožja – in upoštevamo demografske podatke ter popis prebivalstva leta 1910,[38] lahko oblikujemo razmeroma utemeljeno oceno o številu mobiliziranih in vpoklicanih mož z območja današnjega Prekmurja avgusta 1914. Predvidoma bi lahko avstro-ogrske vojaške oblasti v prvih tednih vojne z železniškim transportom na vzhodno bojišče

Ludvik Koblenzer[39] (Sv. Jurij–Rogašovci 1887–Buchenwald 1944) kot pripadnik 11. c. in kr. huzarskega polka. Szombathely, pred letom 1914 (hrani: arhiv spominskega centra Jad Vašem).[40]

Karel Berke[41] (Šalovci 1883–Šalovci 1976) v fotografskem ateljeju, Kapfenberg (Avstrija), 1916 (hrani: Mark Krenn, Murska Sobota).

poslale do 4000 mož in fantov iz prekmurskih krajev. Do konca leta bi lahko bilo vpoklicanih že do 5000 mož.[42] Pri tem je treba poudariti, da je bila vojaška usposobljenost mobiliziranega in vpoklicanega kadra vprašljiva tudi zaradi kratkega časa, namenjenega vojaškemu urjenju. V *Novinah*, ki so izšle v nedeljo, 9. avgusta 1914, je glavni urednik Jožef Klekl[43] zapisal: »*Naši dečkov je trijezero* [tri tisoč] *v dejanskoj vojaškoj službi* ...«[44] Navedeno število za začetek avgusta 1914 sovpada z našo projekcijo števila vpoklicanih v prvem mesecu vojne.

38 *Prekmurje. Seznam občin*, 1921, str. 19.

39 V času prve svetovne vojne je v sestavi svoje huzarske enote sodeloval v bitkah v okolici mest Vatra Dornei (Romunija) in Czernowitz (Ukrajina). V teh bojih je bil ranjen in hospitaliziran. Kot računski podčastnik s činom narednika je konec vojne dočakal v Čakovcu (*A magyar katona*, str. 92).

40 Yad vashem: Ludvik Koblenzer, https://collections.yadvashem.org/en/names/14008934 (5. 5. 2026).

41 Po vpoklicu leta 1915 je vse do konca vojne delal kot priučen topniški tehnik pri podjetju Böhler v Kapfenbergu (*A magyar katona*, str. 27).

42 »Po slednjem [zadnjem] vojáškem nabori lehko trdimo, da je skoro vsaki vojak iz slovenske krajine od 24–36 let. Malo sto je izostao ...« (*Novine*, št. 52, 25. 12. 1914, str. 4, »Malo sto je izosto«).

43 Jožef Klekl (1874–1948), katoliški duhovnik, politik, pisatelj, založnik in urednik. Vir: Obrazi slovenskih pokrajin (Papp, »Jožef Klekl«, https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/jozef-ml-klekl/ (8. 8. 2026)).

44 *Novine*, št. 32, 9. 8. 1914, str. 2, »Naši dečkov«.

Ob spremljanju in analizi kasnejših naborov (te so oznanili posamezni civilni matični okraji – uradi)[45] je mogoče sklepati, da je bilo v času prve svetovne vojne v avstro-ogrske oborožene sile vpoklicanih nekaj več kot 20.000 prekmurskih mož. Torej je bila nekaj manj kot polovica celotnega predvojnega moškega prebivalstva v Prekmurju aktivno vključena v vojni mehanizem Avstro-Ogrske monarhije. Vpoklicani so bili praktično vsi za boj sposobni moški od 18. leta starosti. Treba je omeniti, da so bili proti koncu vojne vpoklicani tudi 17-letniki, ki so v letu vpoklica dopolnili 18 let.

AVSTRO-OGRSKE VOJAŠKE ENOTE V PRVI SVETOVNI VOJNI, V KATERIH SE JE BOJEVALO VEČJE ŠTEVILO PREKMURSKIH VOJAKOV

Pomembnejši delež (več tisoč vpoklicanih v posameznem pehotnem polku v času prve svetovne vojne) so imeli vojaki iz Prekmurja v štirih pehotnih polkih avstro-ogrske vojske. Vpoklicani iz Železne županije (Gornje Prekmurje z Mursko Soboto) so se v večjem številu borili v 83. c. in kr. pehotnem polku in 18. kraljevo-ogrskem (Honvéd) pehotnem polku. Vpoklicani z območja Zalske županije (Spodnje Prekmurje z Dolnjo Lendavo in Beltinci) so se v večjem številu borili v 48. c. in kr. pehotnem polku in 20. kraljevo-ogrskem (Honvéd) pehotnem polku. V omenjene vojaške enote je bilo med prvo svetovno vojno vpoklicanih do 78 % vseh vojaških obveznikov iz Prekmurja. Iz *Matične knjige vpoklicanih v vojno iz evangeličanske cerkvene občine Puconci* izhaja, da je bilo v letih 1914–1916 iz 17 krajev puconske evangeličanske župnije k 83. c. in kr. pehotnemu polku vpoklicanih 164 mož, kar je 37 % od skupnega števila vpoklicanih, medtem ko je bilo k 18. kraljevo-ogrskemu (Honvéd) pehotnemu polku vpoklicanih 140 mož, kar pomeni 32 % od skupnega števila vpoklicanih. Večje število prekmurskih vojakov (več sto) najdemo še v c. in kr. pehotnih polkih št. 12, 76 in 90 ter v 31. kraljevo-ogrskem (Honvéd) pehotnem polku. Pri konjenici je bilo največ Prekmurcev vpoklicanih k 11. c. in kr. huzarskemu polku in 6. kraljevo-ogrskemu (Honvéd) huzarskemu polku. Vanju je bilo vpoklicanih nekaj več kot sto Prekmurcev. V elitni 11. c. in kr. lovski bataljon je bilo vpoklicanih do sto Prekmurcev, nekaj več kot sto pa jih je bilo vpoklicanih k železničarskim enotam v Korneuburgu (Avstrija).

Poddesetnik Viljem Županek (Šalovci 1897–Šalovci 1978), pripadnik mitraljeških enot, Levice (Slovaška), poleti 1917[46] *(hrani: Mark Krenn, Murska Sobota).*

V prekmurske vasi je v času vojne prihajalo na tisoče pisem in vojaških dopisnic iz neposrednih območij spopadov, v katerih so vojaki kljub strogi cenzuri vojaških oblasti poskušali čim bolj verodostojno prikazati dogajanje na bojišču. Eno takšnih dopisnic, ki je bila odposlana 7. julija 1917, je v težko berljivem prekmurskem lokalnem narečju (tudi zaradi cenzure, saj omenja mrtve) napisal Viljem Županek svojim staršem v Šalovce:[47]

45 Za prekmurske kraje je bilo v letih 1914–1918 pristojnih 30 civilnih matičnih okrajev.

46 Boril se je na bojiščih Galicije in Bukovine v sestavi 18. in 20. kraljevo-ogrskega (Honvéd) pehotnega polka (Kertész in De Sgardelli, *A frontharcos eszme*, str. 128). Pred koncem vojne je zbolel in bil premeščen v zaledje. 23. januarja 1919 je bil uradno demobiliziran. »*V prvi svetovni vojni sem bil tri leta. Na fronti 9 mesecev, v Rusiji 9 mesecev. Bil sem podčastnik, administrator, tolmač za ruski, vogrski in slovenski jezik*.« S temi besedami je svojo vojaško pot v pismu z dne 30. 12. 1963 duhovniku in zgodovinarju Ivanu Škafarju (1912–1983) predstavil Viljem Županek. Vse do smrti je Viljem Županek hranil obširno vojaško korespondenco iz časa prve svetovne vojne. Od več kot 1000 pisem in vojaških dopisnic, ki jih je pisal na domači naslov oziroma prejel na fronto, se jih je ohranilo nekaj več kot 50. Avtor sem jih leta 2011 pridobil od njegove hčere Adele Vukan (Šalovci, 1933–Bokrači 2013), ki je živela v Bokračih.

47 Dopisnico hrani Mark Krenn, Murska Sobota.

Lebleni moji sztaristje!
Zse dvá dni ká tak trno kröpko nazgovorno bittje sztoji – nápriátel scsé naprej prité – dápá doszégá moujh szamaja nej poszrecsélo – Hválá goszpodnome bougyé. Gya szá doszégá moujh szrecsnó prek priso – szam gospodin boug mája obcsüvo i obvarvao – ar pouleg primáná moje pajdastye kak je gránát dole szpadno je eden nágnauk mró dva sztapa trno ramjánévá grátála – Doszégá moujh mé gospodin boug trno pomága – návejn kak deme ná dale.
Z bougon – Dosztakart vasz pozdravlám i küsnem od dalecs – vas szin
Viljem Zupanek
20. kraljevi ogrski črnovojniški pehotni polk
4. stotnija (oddelek strojnic) I. bataljona
Vojna pošta 414

Slovenski prevod:
Ljubi moji starši!
Že dva dni potekajo zelo težki boji – sovražnik hoče napredovati – zaenkrat se mu to ni posrečilo – Hvala gospodu bogu. Sam sem doslej prišel srečno skozi. Sam gospod bog me je pazil in obvaroval ob padcu granate [verjetno je šlo za topovsko granato, op. a.] *zraven mene in mojih tovarišev. Pri tem je eden takoj umrl, dva pa sta bila težko ranjena – do sedaj mi gospod bog zelo pomaga – ne vem, kako bo v prihodnje.*
Zbogom – Velikokrat vas pozdravljam in poljubljam od daleč – vaš sin
Viljem Župan

Statistična projekcija vpoklicanih vojakov iz prekmurja v času prve svetovne vojne

83. c. in kr. pehotni polk	do 6000 vpoklicanih	30 %
48. c. in kr. pehotni polk	do 2000 vpoklicanih	10 %
18. kraljevo-ogrski (Honvéd) pehotni polk	do 4000 vpoklicanih	20 %
20. kraljevo-ogrski (Honvéd) pehotni polk	do 3600 vpoklicanih	18 %

V ostale enote (konjenica, topništvo, mornarica, transportne enote in letalstvo) je bilo vpoklicanih do 4400 (22 %) Prekmurcev.[48] Okrog 50 izučenih strojnikov[49] iz prekmurskih krajev je med vojno služilo na avstro-ogrskih bojnih ladjah, tudi na ladjah *Prinz Eugen*, *Viribus Unitis* in *Admiral Spaun*.[50] V različne enote avstro-ogrskega topništva je bilo v času prve svetovne vojne vpoklicanih do tisoč Prekmurcev. V večjem številu jih najdemo pri c. in kr. trdnjavsko-topniških polkih. Okrog 50 jih je sodelovalo pri obrambi trdnjavskih kompleksov v Przemyślu.[51]

Portret dveh ulancev,[52] *fotografski atelje Ferencza Knebla, Szombathely, spomladi 1916. Ob mizi stoji Mihael Benčec (Šalovci 1895–umrl okrog leta 1985 v Vojvodini), ki je bil predvidoma v začetku leta 1916 vpoklican k 5. c. in kr. ulanskemu polku*[53] *(hrani: Cecilija Šnuderl, Šalovci).*

48 Statistične projekcije o vpoklicanih prekmurskih vojakih v posamezne enote avstro-ogrske vojske 1914–1918 so bile oblikovane na podlagi naslednje literature, virov ter časopisov: *A visszatért Delvidék*; *A Délvidék hadtörténete*; Doromby, *A volt cs. és kir. 83-as és 106-os gyalogezredek*; *A magyar katona*; Kovács, *Odlikovanci*; Šövegeš Lipovšek, *Padli in pogrešani*; Evangeličanski župnijski urad Puconci, *A battyándi ágostai hitvallás evangélikus házközség hadbavonultjainak anyakönyve 1914–1916*; HLB, Fond II. 518 K.u.K. 83. Infanterieregiment – Cs. és kir. 83. gyalogezred 1914–1918. [Spominski zvezek 83. c. in kr. pehotnega polka 1914–1918.]; terenski zapisi avtorja v letih 2000–2026; *Novine*, letniki 1914–1919; *Muraszombat és vidéke*, letnika 1914 in 1918.

49 Krenn, Prekmurski vojaki, str. 48.

50 *A magyar katona*, str. 3–219.

51 Krenn, Prekmurski vojaki, str. 46.

52 V Murski Soboti in Beltincih se je po odredbi Vojnega ministrstva Avstro-Ogrske novembra 1914 nastanil 7. c. in kr. ulanski polk (več kot 1000 ulancev s konji v obeh krajih) (*Novine*, št. 50, 13. 12. 1914, str. 4, »Ulanarje v Soboti«).

53 Vse do konca vojne se je ta polk boril na vzhodnem in jugovzhodnem bojišču ter sodeloval pri pomembnih bitkah 1. avstro-ogrske armade.

Aleksander Šavel (Vaneča 1890–Vaneča 1961) kot strojnik na bojni ladji razreda Tegetthoff, SMS Prinz Eugen, Pulj, 4. novembra 1914.[54] *Vojno je končal s činom mornariškega narednika. (hrani: Rudolf Sočič, Vaneča).*

I. bataljon[55] 83. c. in kr. pehotnega polka (V. korpus 1. avstro-ogrske armade) je bil v prvi svetovni vojni absolutno – glede na znano število vpoklicanih v to enoto – najštevilčnejša »prekmurska« enota. Od prvega strelskega stika z Rusi 25. avgusta 1914 v kraju Szastarka (južno od Lublina na Poljskem) do 15. oktobra 1917 se je I. bataljon 83. c. in kr. pehotnega polka boril na vzhodnem bojišču. Potem se je premaknil na italijansko bojišče.[56]

PREKMURCI V AVSTRO-OGRSKEM LETALSTVU

Med prvo svetovno vojno so v avstro-ogrskem vojaškem letalstvu kot vojaški piloti delovali vsaj trije Prekmurci: večkrat odlikovani vojaški (lovski) pilot Štefan Hozjan iz Brezovice, Ivan Žitek iz Rakičana in Štefan Kuzmič iz okolice Murske Sobote.

Avstrijski Aeroklub je do konca vojne podelil nekaj več kot 2000 pilotskih licenc, medtem ko jih je Madžarska letalska zveza podelila okrog 400. Po grobi oceni je v avstro-ogrskih letalskih enotah v prvi svetovni vojni sodelovalo oziroma letelo nekaj več kot 3200 letalcev (od lovskih pilotov do izvidnikov).[57] Z območja današnje Slovenije je v času prve svetovne vojne v avstro-ogrskem vojaškem letalstvu služilo približno 100 letalcev.[58] Eden med njimi je bil sloviti Prekmurec **Štefan Hozjan**, sicer največkrat odlikovan slovenski letalec v prvi svetovni vojni, ki je letel v sestavi avstro-ogrskih letalskih enot. Kot izučen strojni ključavničar je leta 1913 prostovoljno odšel na služenje vojaškega roka. V začetku leta 1914 je končal šolo za letalske mehanike v Aspernu (Avstrija). Po končanem šolanju je bil premeščen v Dunajsko Novo mesto, kjer je bilo največje vojaško letališče takratne Avstro-Ogrske.

Štabni narednik in lovski pilot Štefan Hozjan (Brezovica 1894–Evergreen Park, Illinois, ZDA, 1949),[59] *nekje v zaledju italijanskega bojišča, poleti 1918 (hrani: Marko Ličina, Ljubljana).*

54 Ladja je v sestavi 1. divizije bojne flote avstro-ogrske mornarice maja 1915 sodelovala pri topniškem obstreljevanju Ancone (Donko, *Österreichisch-ungarische Kriegsschiffe*, str. 30).

55 Poveljstvo I. bataljona je bilo v Szombathelyu.

56 HLB, Fond II. 518, Spominski zvezek 83. c. in kr. pehotnega polka.

57 Veinfurter, *Das fliegende Personal*, str. 8.

58 Marko Ličina, kustos in vodja depoja v Muzeju novejše zgodovine, avtorju 10. avgusta 2026.

59 Na fotografiji je mogoče prepoznati naslednja odlikovanja, od leve: zlata medalja za hrabrost, srebrna medalja za hrabrost 1. stopnje – tretjič podeljena, srebrna medalja za hrabrost 2. stopnje, bronasta medalja za hrabrost

Kot letalski mehanik je pri vadbenih poletih večkrat letel kot sopotnik. Zgodaj spomladi 1914 je po opravljenem servisu letala, za katero je bil zadolžen, z njim tudi sam vzletel in uspešno ateriral. Za to dejanje ni bil kaznovan, temveč je od letalskega poveljstva prejel pisni ukaz o premestitvi v pilotsko šolo avstrijskega vojaškega letalstva. 26. novembra 1914 je pridobil letalsko licenco in pilotsko izkaznico (zaporedna št. 175).[60] Bil je usposobljen za letenje v enosedežnem bojnem letalu in dodeljen II. avstro-ogrski letalski stotniji (II. Flik), ki je delovala na vzhodni fronti. Med 18. januarjem in 28. marcem 1915 je potekalo rusko obleganje trdnjavskega mesta Przemyśl. II. letalska stotnija je z obleganim mestom vzpostavila prvi zračni most v zgodovini vojnega letalstva. Štefan Hozjan naj bi po nekaterih virih 21. marca 1915 opravil zadnji polet iz avstro-ogrskega vojaškega letališča pri vasi Buszkowicki,[61] 3 km severovzhodno od Przemyśla, tik preden so mesto zavzeli Rusi. Julija 1916 je bil po krajšem uradnem postanku v Mariboru dodeljen 19. letalski stotniji (19. Flick), ki je delovala v Vipavski dolini, z matičnim letališčem na Ajševici pri Gorici.

19. letalska stotnija je veljala za eno najboljših letalskih enot v avstro-ogrskem vojnem letalstvu. Hozjan je nad Doberdobom 28. julija s svojim enosedežnim lovcem (Fokker) sestrelil dve italijanski letali znamke Voisin V, vendar je bil tudi sam huje ranjen. Za to dejanje je na predlog nadvojvode Jožefa Avgusta konec oktobra 1916 prejel zlato medaljo za hrabrost. Poleg naštetih odlikovanj (gl. fotografijo 13) je februarja 1917 dobil denarno nagrado v višini 2000 kron iz finančnega sklada ministrstva za obrambo Avstro-Ogrske, ki mu jo je za izjemne vojaške dosežke podelilo uredništvo madžarskega časopisa Est. Oktobra 1917 se je vrnil v 19. letalsko stotnijo, vendar je zaradi kroničnih zdravstvenih težav prvič poletel šele 11. novembra 1917. Januarja 1918 je bil premeščen v 51. letalsko stotnijo (51 Flick) z matičnim letališčem v Ajdovščini, vendar v tem času ni več opravljal bojnih poletov. Junija 1918 so ga znova premestili, tokrat v rezervno letalsko enoto v Dunajskem Novem mestu. V svoji vojaški letalski karieri je dosegel vsaj tri letalske zmage (eno na vzhodnem ter dve na italijanskem bojišču).[62] Julija 1918 mu je bil podeljen čin častniškega namestnika. Po razpadu Avstro-Ogrske se je za kratek čas vrnil domov v Lendavo, okrog leta 1921 pa se je z družino odselil v ZDA.[63]

Drugi prekmurski pilot, **Ivan Žitek**, je bil proti koncu leta 1914 vpoklican v 1. bataljon (najštevilčnejšo prekmursko vojaško enoto v avstro-ogrski vojski) 83. c. in kr. pehotnega polka.[64] Kot izučen strojni ključavničar je bil konec leta 1915 premeščen k letalskim enotam v Dunajsko Novo mesto. Istega leta so ga zaradi izkazanih tehničnih znanj vpoklicali v pilotsko šolo. Madžarska letalska zveza mu je 10. februarja 1916 podelila pilotsko licenco in pilotsko izkaznico z zaporedno številko 41.[65]

Spomladi 1916 je kot izvidniški pilot letel nad romunskim bojiščem. Med enim od teh poletov je bil sestreljen nad južnimi Karpati, nedaleč od

Vojaški pilot Ivan Žitek (Rakičan 1893–Gérce/Madžarska 1939). Kopijo pilotske izkaznice s fotografijo hrani Zsuzsanna Zsitek, Zalaegerszeg (Madžarska).

in Karlov četni križec. Na desnem prsnem žepu razločimo avstro-ogrski letalski znak poljskega pilota, mod. 1917.

60 *Jahresbericht des kk. Österreichischen flugtechnischen Vereines* 1915/16.

61 Karnas, *Hureczko Historia*, str. 11.

62 Janez Mataj omenja 3 sestrelitve in 5 onesposobljenih ruskih letal (Mataj, *Letala nad Prekmurjem*, str. 22).

63 Vojaška pot Štefana Hozjana je povzeta po Mataj, *Drzneje od ptic*, str. 15–84, razen ko je v opombi navedeno drugače.

64 Veinfurter, *Das fliegende Personal*, str. 344.

65 Hrani Zsuzsanna Zsitek, Zalaegerszeg (Madžarska).

Identitätskarte Nr.

Charge: K. u. k. Lt. Gefr.

Name. Zoltik Lajos

Truppe (Anstalt usw.). K. u. k. Fliegerersatztruppe Fliegerersatzbuon I Fliegerersatzkompagnie Nr. 22 G

Strasshof a d. Nord. B. am 5. August 1918.

K. u. k. Fliegerersatzkompagnie Nr. 22 G Strasshof Stampiglie.

Unterschrift des Inhabers. Aussteller:

Rund-Stampiglie nicht vorhanden.

Identifikacijska izkaznica (št. 964) pripadnika zalednih letalskih enot (FLEK 22G) Ludvika Žaliga (Murska Sobota 1897–Murska Sobota 1965) (hrani: Mark Krenn, Murska Sobota).

kraja Bozovici (zahodna Romunija).[66] Avgusta 1916 je bil iz nadomestnih letalskih enot vpoklican v 32. letalsko stotnijo (FLIK 32), ki je v tem času v okviru 1. armadnega korpusa delovala na širšem območju Karansebeša v Romuniji. Pri tej enoti je ostal do 6. oktobra 1916, ko ga je poveljstvo enote poslalo na dodatno usposabljanje.[67] V začetku februarja je bila 32. letalska stotnija premeščena na italijansko bojišče, kjer je opravljala predvsem izvidniške in topniško-opazovalne naloge. Nameščena je bila v Ajdovščini in kasneje v Vipavi. V drugi polovici leta 1918 so jo premestili na frontno letališče pri kraju Mansue (Italija).[68] Vojaška letalska pot Ivana Žitka je bila v tem obdobju najverjetneje povezana z 32. letalsko stotnijo, vendar te povezave v dostopnih arhivskih virih in strokovni literaturi ni bilo mogoče potrditi. Žitek je bil verjetno pozno spomladi 1918 premeščen v 4. nadomestno letalsko eskadriljo z matičnim letališčem pri Szombathelyu.[69]

31. maja 1918 je Žitek kot prvi Prekmurec letel nad domačo pokrajino: »[...] *Žitkov virtuozni let je občudovalo okrog 400 gledalcev* [...].«[70]

Ivanov sin Jožef Žitek (Beltinci 1921–Gérce/Madžarska 1997) je Janezu Mataju (Murska Sobota 1938–Murska Sobota 2016), raziskovalcu prekmurskega letalstva, v pismu[71] z dne 4. decembra 1981 na osnovi pričevanj svojega očeta posredoval krajši vojni itinerar Ivanove letalske poti v avstro-ogrskih letalskih enotah. Janez Mataj pri povzemanju pisma[72] podaja tudi nekatere interpretacije Ivanove letalske poti,[73] ki jih v dostopnih virih in literaturi ni bilo mogoče potrditi.

Tretji prekmurski pilot, **Štefan Kuzmič**,[74] je bil leta 1917 vpoklican v 76. c. in kr. pehotni polk. Konec junija 1918 je končal pilotsko usposabljanje na fronti[75] (Fflg Schule). Avstrijski Aeroklub mu je pilotsko izkaznico z zaporedno št. 2268 izdal 28. junija 1918.[76] 3. septembra 1918 je bil razporejen v elitno 61J letalsko (lovsko) stotnijo (FLIK 61J). Letel je nad italijanskim bojiščem. Vojno je končal s činom desetnika.[77]

Letalske enote so za delovanje potrebovale tudi pomožno letalsko osebje (mehanike, ključavničarje, mizarje, kolarje, fotografe ...), ki je servisiralo in skrbelo za letalne naprave.[78] Po razpoložljivih podatkih je v pomožnih letalskih enotah oziroma logistiki služilo do 50 prekmurskih mož,[79] predvsem strojnih ključavničarjev, meha-

66 Mataj, *Letala nad Prekmurjem*, str. 26.
67 Veinfurter, *Das fliegende Personal*, str. 139.
68 Magó, *A repülőszázadok jelzései és jelvényei*, str. 227–268.
69 Révész, *Repülőtér az Alpokalján*, str. 46–87.
70 *Muraszombat és Vidéke*, št. 22, 2. junij 1918, str. 3, »Repülőgép Muraszombatban« [Letalo v Murski Soboti].
71 Hrani družina Mataj iz Murske Sobote.
72 Mataj, *Letala nad Prekmurjem*, str. 24–26.
73 Sredi februarja 1917 naj bi nad Trstom sestrelil dve italijanski letali in bil za to dejanje odlikovan z zlato medaljo za hrabrost.
74 Ostalih osebnih podatkov o njem iz dostopnega arhivskega gradiva in sekundarnih virov za zdaj ni bilo mogoče pridobiti.
75 V tem času je bila življenjska doba vojaškega pilota zgolj 2 meseca (Veinfurter, *Das fliegende Personal*, str. 16).
76 Zelezny, *Pilotendiplome des Österreichischen Aëro-Clubs*, str. 30.
77 Veinfurter, *Das fliegende Personal*, str. 295.
78 Za eno letalsko stotnijo z 8 letali je bilo predvideno okrog 100 podčastnikov in vojakov, ki so skrbeli za letalski servis, dodatno pa jim je bilo lahko dodeljenih do 60 mož varnostnega osebja (Desoye, *Die k.u.k. Luftfahrtruppe*, str. 174).
79 Gl. Evangeličanski župnijski urad Puconci, *A battyándi ágostai hitvallás evangélikus házközség hadbavonultjainak anyakönyve 1914–1916*; *A Délvidék hadtörténete*; Doromby, *A volt cs. és kir. 83-as és 106-os gyalogezredek története;*

Četovodja Andrej Krenn (Fikšinci 1890–Fikšinci 1952), fotografiran v Dunajskem Novem mestu leta 1917 (hrani: družina Krenn, Šalovci).

nikov in mizarjev. V nadaljevanju so izpostavljeni posamezniki iz omenjenih poklicev, o katerih se je ohranilo obsežnejše dokumentarno in fotografsko gradivo.

Mirko Červek, rojen leta 1891 v Rakičanu, se je izučil za ključavničarja in puškarja. Leta 1913 je bil vpoklican v 18. kraljevo-ogrski (Honvéd) pehotni polk. Boril se je na vzhodni in soški fronti. Kot puškarja so ga med vojno premestili k letalskim enotam, kjer je napredoval do vodje oddelka orožarjev. Skrbel je za oborožitev 19. letalske stotnije avstro-ogrskega letalstva.[80] Zaradi uspešnih inovacij pri delovanju letalskih strojnic ga je pohvalil sam avstrijski cesar Franc Jožef. »*Na predlog njihove kraljeve apostolske visokosti se pohvali Imre (Mirko) Cservek, vodja letalskih orožarjev. Njegovo viteško vedenje je za zgled*.«[81] Vojno je končal s činom narednika letalskih enot.

Ludvik Žalig, rojen leta 1892 v Murski Soboti, je bil kot izučen strojni mehanik leta 1914 vpoklican k letalskim enotam v Aspern, kjer se je izučil za letalskega mehanika. Bil je vzdrževalec letal Aviatik B in Hansa – Brandenburg. Kasneje se je usposobil še za vzdrževanje licenčnih letal. Vojno je končal kot višji letalski mehanik pri 22. c. in kr. nadomestni letalski stotniji v kraju Strasshof an der Nordbahn. Ta enota je bila del sistema nadomestnih izobraževalnih letalskih enot avstro-ogrskega vojaškega letalstva.

Andrej Krenn je bil izučen mizar. Leta 1913 je bil vpoklican k 83. c. in kr. pehotnemu polku. Leta 1914 je bil premeščen v letalske delavnice v Dunajskem Novem mestu. Kot letalski mehanik je bil konec novembra 1918 demobiliziran s činom četovodje letalskih enot.[82]

PREKMURSKI ČASTNIKI V VOJNI

V višjih častniških strukturah avstro-ogrskih oboroženih sil najdemo le malo Prekmurcev. Na območju današnjega Prekmurja je takrat živelo le nekaj plemiških družin ter maloštevilno meščanstvo v Murski Soboti in Dolnji Lendavi. V času Avstro-Ogrske sta bila sistem kadrovanja

Poročnik dr. Alan Laubhaimer[83] *(Dolnja Lendava 1892–Pacsa, Madžarska, 1960), fotografiran nekje v zaledju italijanskega bojišča, 1917 (hrani: Mark Krenn, Murska Sobota).*

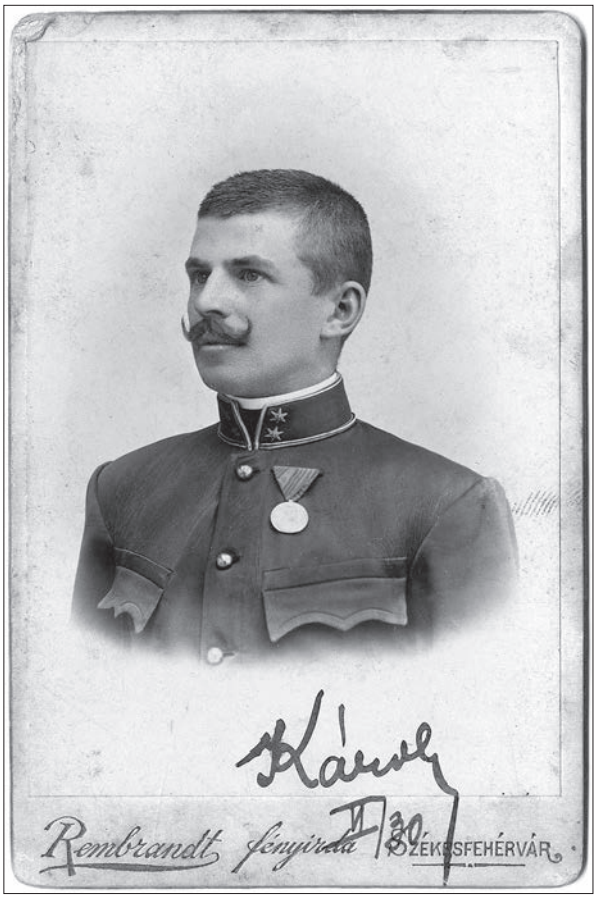
Kertész in De Sgardelli, *A frontharcos eszme*, terenski zapisi avtorja.

80 V 19. Flicku je letel Štefan Hozjan.

81 Iz uradnega naznanila avstro-ogrske vojske, junija 1916 (Mataj, *Letala nad Prekmurjem*, str. 28).

82 Krenn, *Fotografije*, str. 71.

83 1. avgusta 1914 je bil vpoklican v 20. kraljevo-ogrski (Honvéd) pehotni polk. Vse do konca vojne je vodil gospodarski urad pri III. Bataljonu tega polka. 15. novembra je bil demobiliziran s činom nadporočnika (Rokolya, *Egy alsólendvai polgár*, str. 43).

Nadporočnik Karel Belošič (Dolnja Lendava 1871–Budimpešta 1918),[84] *fotografiran v Székesfehérvárju na Madžarskem okrog leta 1900 (hrani: arhiv Županijske in mestne knjižnice Ferenca Deáka v Zalaegerszegu).*

in napredovanje v višji častniški rang določena z družbeno-socialnim položajem obeh omenjenih skupin in njuno narodnostno pripadnostjo.[85] Višja častniška struktura Avstro-Ogrske je kader črpala iz privilegiranih oziroma elitnih slojev takratne družbe, pri čemer je bil v ospredju socialni status oziroma družinsko (narodnostno) ozadje bodočega častnika. Nemško govoreči častniki so predstavljali približno 4/5 poklicnega častniškega zbora, medtem ko so bili Madžari, Čehi in drugi narodi monarhije zastopani bistveno skromneje. Do prve svetovne vojne se je delež madžarskih častnikov občutno povečal.[86]

Po začetku vojne in velikih izgubah med avstro-ogrskimi častniki (v nekaj mesecih jih je padla skoraj tretjina) pa so možnost napredovanja v častniške in podčastniške strukture dobili tudi družbeno deprivilegirani, a bojno preizkušeni vojaški kadri.

Z območja današnjega Prekmurja ni izviral noben častnik, ki bi v svoji vojaški karieri v tem obdobju dosegel generalski čin. Brata Belošič iz Dolnje Lendave sta v času prve svetovne vojne dosegla čin podpolkovnika. Podpolkovnik Karel Belošič je služil v 14. kraljevo-ogrskem (Honvéd) pehotnem polku, njegov brat, podpolkovnik Leopold Belošič (Lendava 1874–Baja/Madžarska 1940), pa v II. c. in kr. lovskem bataljonu.[87] Oba sta bila na poveljniškem položaju v omenjenih enotah. Čin majorja sta dosegla Edvard (Ede) Posfay, rojen Pollak[88] in štabni zdravnik dr. Mihael Škrilec, oba iz Murske Sobote.

Čin stotnika je doseglo najmanj deset Prekmurcev. Na položaju nižjega častništva v rangu nadporočnika in poročnika najdemo do 50 Prekmurcev. Podčastniške čine (od četovodje do častniškega namestnika) je v prvi svetovni vojni pridobilo več sto Prekmurcev, najnižje vojaške čine (poddesetnik, desetnik) pa okoli 1000 Prekmurcev.[89]

»ODLIKOVANI SO ZAVOLO [ZARADI] JUNAŠTVA«[90] – ODLIKOVANCI IZ PREKMURSKIH KRAJEV

Do 2000[91] prekmurskih vojakov, podčastnikov in častnikov je bilo med prvo svetovno vojno odlikovanih z vsaj enim ali več odlikovanji, ki jim jih je za vojaške zasluge podelila Avstro-Ogrska. Največ je bilo podeljenih hrabrostnih medalj. Bronasto medaljo za hrabrost je prejelo nekaj več kot 1100 prekmurskih vojakov. Srebrno medaljo za hrabrost 2. stopnje jih je prejelo nekaj več kot 500, srebrno medaljo za hrabrost 1. stopnje pa nekaj manj kot 200 vojakov in podčastnikov iz Prekmurja. Zlato medaljo za hrabrost (gre za najvišje rangirano odlikovanje, ki ga je lahko dobil navaden vojak ali podčastnik v avstro-ogrski vojski v času prve svetovne vojne) so podelili trem

84 Eden najvišje rangiranih častnikov v prvi svetovni vojni, rojenih na območju Prekmurja. Dosegel je čin podpolkovnika (gl. Krenn, Prekmurski vojaki, str. 50).

85 Stergar, *Slovenci in vojska*, str. 81.

86 Deák, *Beyond Nationalism*, str. 173–176.

87 Julija 1917 je bil v činu stotnika premeščen k 300. madžarsko-kraljevemu (Honvéd) pehotnemu polku (*Rendeleti Közlöny*, 31. 7. 1915, str. 1046, »Legfelsőbb elhatározások«).

88 Od leta 1899 s plemiškim predikatom »nagy- és kisbarkóczi«, v slovenščini »veliki in malobakovski« (nanašajoč se na ime kraja Bakovci oziroma Barkócz). Z vladarjevim dovoljenjem je družina svoj priimek Pollak 26. oktobra 1899 spremenila (madžarizirala) v Posfay (*Budapesti Közlöny*, 19. 10. 1899, str. 1, »Hivatalos rész«).

89 Krenn, Prekmurski vojaki, str. 50.

90 *Novine,* št. 46, 18. 11. 1917, str. 3, »Odlikovani so«.

91 Kovács, Odlikovanci. Avtor publikacije je poimensko navedel 1691 odlikovancev iz Prekmurja. Po izidu publikacije leta 2018, preverjanju dodatnih arhivskih virov, podrobnem pregledu časopisov in publikacij, ki so izšle po letu 1918, ter na novo pridobljenih terenskih podatkov je število odlikovancev iz Prekmurja višje za okrog 300 imen.

Major dr. Mihael Škrilec (Murska Sobota 1873–Murska Sobota 1943), štabni zdravnik pri 18. kraljevo-ogrskem (Honvéd) pehotnem polku, je bil eden najbolj odlikovanih Prekmurcev v prvi svetovni vojni.[92] *Med drugim mu je bil podeljen red Franca Jožefa – vitez z vojnim okrasjem in meči.*[93] *Fotografija je bila objavljena v: A magyar katona, str. 12.*

Prekmurcem: častniškemu namestniku Ludviku Kučanu iz Križevcev na Goričkem, ki je služil v 18. kraljevo-ogrskem (Honvéd) pehotnem polku, vojaškemu (lovskemu) pilotu avstro-ogrskega letalstva Štefanu Hozjanu iz Brezovice (gl. fotografijo) in častniškemu namestniku Alojzu (Dühu)[94] Dénesiju iz Lipe[95] (Lipa 1893–Tapolca/Madžarska 1964), pripadniku 48. c. in kr. pehotnega polka.[96]

Stotnik grof Tivadar Széchenyi iz Gornje Lendave in podpolkovnik Karel Belošič iz Dolnje Lendave sta bila odlikovana z Avstrijskim cesarskim redom železne krone 3. stopnje z vojnim okrasjem in meči. Vojni kurat Anton Mintek iz Murske Sobote in Mirko Toma iz Dolnje Lendave sta bila odlikovana z redom Franca Jožefa – vitez z vojnim okrasjem.[97]

Poročnik Julij Kontler[98] *(Dolnja Lendava 1892–Flossenbürg 1944) z očetom v fotografskem ateljeju Eleka Schrantza v Lendavi leta 1916*[99] *(hrani: László Kontler, Budimpešta).*

Med prekmurskimi pristaši madžarske opcije je bilo v času druge svetovne vojne izjemno cenjeno madžarsko odlikovanje »vitéz« (odlikovanje madžarskega viteškega reda). Prekmurcem iz obeh prekmurskih okrajev, ki so bili kot avstro-ogrski vojaki med prvo svetovno vojno odlikovani z zlato ali srebrno medaljo za hrabrost I. stopnje in niso bili kompromitirani s komunistično preteklostjo ter protimadžarsko dejavnostjo v obdobju med svetovnima vojnama, je bilo med letoma 1941 in 1944 podeljenih vsaj 40 odlikovanj »vitéz«.[100]

92 Sodeloval je v bitkah v Galiciji in Karpatih. Do konca vojne je deloval kot polkovni zdravnik na bojiščih.
93 *A magyar katona*, str. 12.
94 V madžarski obliki Alajos (Düh) Dénesi. Alojz Dénesi je bil rojen s priimkom Düh (Dújh). Uradna zaznamba št. 13608/1898 v turniški krstni knjigi potrjuje, da je bil leta 1898 dovoljen prevzem priimka Dénesi (NŠAM, RMK Turnišče 1893–1903, zapis št. 108.
95 *A magyar nemzet aranykönyve*, str. 192.
96 Szekér, *Háborús emlékek*, str. 177.
97 Več o prekmurskih odlikovancih najdemo v publikaciji Kovács, *Odlikovanci.*
98 Jeseni 1914 je bil vpoklican v 20. kraljevo-ogrski (Honvéd) pehotni polk. Boril se je na vzhodnem bojišču, od decembra 1916 pa na italijanskem (Krenn, *Fotografije*, str. 97).
99 Prejemnik bronaste vojaške zaslužne medalje na traku vojaškega zaslužnega križca z meči ter velike in male srebrne medalje za hrabrost. Dvakrat so mu podelili bronasto medaljo za hrabrost ter Karlov četni križec (gl. Kovács, Odlikovanci, str. 64).
100 Krenn, Tako nekarakternih ljudi še ni srečal, str. 9.

Odlikovani četovodja telegrafskih enot Jožef Toplak (Dolnja Lendava 1889–Murska Sobota 1975). Jožef je bil 28. julija 1914 kot rezervist s telegrafsko stotnijo poslan na srbsko fronto. Maja 1915 so njegovo enoto (7. c. in kr. gorsko-telefonski oddelek) premestili na italijansko bojišče. Tam je sodeloval v več pomembnih bitkah.[101] *Junija 1942 mu je bilo v Szombathelyu podeljeno madžarsko odlikovanje »vitéz«*[102] *(hrani: Pomurski muzej Murska Sobota).*

»SZMRTELNOST JE BOGME VEUKA«[103] – IZGUBE MED PREKMURSKIMI VOJAKI

V prvih dveh letih vojne je padla več kot polovica prekmurskih vojakov od skupnega števila padlih v vsej vojni. Po doslej znanih podatkih[104] je bilo v prvi svetovni vojni padlih in pogrešanih (to so vojaki, ki se po vpoklicu v avstro-ogrske oborožene sile v letih 1914–1918 niso nikoli vrnili domov) 3278 prekmurskih vojakov.[105]

Izgube med prekmurskimi vojaki po letih[106]

1914	1915	1916	1917	1918
okrog 860	do 1150	okrog 700	okrog 400	okrog 200
26 %	35 %	21 %	12 %	6 %

Za večino vpoklicanih prekmurskih mož je bilo usodno vzhodno bojišče. Iz podatkov o zna-

Franc Poredoš,[107] *sedi (Zenkovci 1875–padel v Karpatih 20. marca 1915),*[108] *s soborcem v fotografskem ateljeju Oszkárja Goetzloffa, Sopron, januarja 1915 (hrani: družina Poredoš, Murska Sobota).*

101 Kertész, *A frontharcos eszme szolgálatában*, str. 115.
102 *Zalai Magyar Élet*, 22. 7. 1942, str. 4, »Hírek«.
103 Slov. prevod: Smrtnost je bogme velika. Karel Barbarič, vojak v 27. c. in kr. pehotnem polku, sestri Etelki Lepoša v Šalovce na dopisnici, 15. marca 1917. Dopisnico hrani Mark Krenn, Murska Sobota.
104 Posredovala Gordana Šövegeš Lipovšek iz Pokrajinskega arhiva Maribor, avtorica tematske publikacije Padli in pogrešani, v telefonskem pogovoru z avtorjem 26. marca 2026.
105 Seznam padlih ni dokončen in se na podlagi novih virov ter ugotovitev sproti dopolnjuje.
106 Statistična projekcija sledi vpisom smrti v publikaciji Šövegeš Lipovšek, *Padli in pogrešani* (str. 10) ter je najboljši približek dejanskemu številu padlih in pogrešanih.
107 Vpoklican je bil k 18. kraljevo-ogrskemu (Honvéd) črnovojniškemu pehotnemu polku. Doma je pustil soprogo in otroka. Padel je nekaj dni po prihodu na bojišče. Pri potomcih v Murski Soboti so se ohranila štiri pisma, dopisnica in razglednica, ki jih je Franc poslal soprogi na domači naslov v Zenkovcih.
108 Šövegeš Lipovšek, *Padli in pogrešani*, str. 131.

nem kraju smrti[109] izhaja, da je na bojiščih Galicije, Bukovine, Volinije in v Karpatih (torej vzhodno bojišče oziroma pogovorno ruska fronta) padlo 78 % vojakov iz Prekmurja. Na italijanskem bojišču jih je padlo 11 %, na balkanskem bojišču 6 %, v bojih na romunski fronti pa okrog 5 %. Za prekmurske vojake je bilo najtežje leta 1915, ko jih je padlo okrog 1150.

V kraju Sułoszowa[110] (danes Poljska, 35 km severno od Krakova) je v krvavih pozicijskih bojih med 18. in 23. novembrom 1914 padlo do 100 prekmurskih vojakov, večinoma iz 83. c. in kr. pehotnega polka. V nobeni posamezni bitki v tako kratkem času do konca vojne ni padlo toliko prekmurskih vojakov.

Izgube prekmurskih vojakov po posameznih enotah[111]

IME ENOTE	PADLI IN POGREŠANI	
83. c. in kr. pehotni polk	okrog 950	pribl. 29 %
48. c. in kr. pehotni polk	nekaj več kot 300	pribl. 9 %
18. kraljevo-ogrski (Honvéd) pehotni polk	Več kot 500	pribl. 15 %
20. kraljevo-ogrski (Honvéd) pehotni polk	Več kot 500	pribl. 15 %
Ostale pehotne enote ter ostali rodovi	okrog 1000	pribl. 30 %

Po koncu vojne (1919–1920) je zaradi posledic poškodb na bojišču in epidemije španske gripe (tudi pegavega tifusa), upoštevajoč volatilni dejavnik pri zapisu razloga smrti v matičnih knjigah umrlih v Prekmurju, umrlo še nekaj sto prekmurskih vojakov.[112] Predvidoma je za posledicami španske gripe in prekomerne izčrpanosti tik po vrnitvi v domači kraj 18. novembra 1918 umrl[113] častniški namestnik Ludvik Kučan[114] iz Križevcev na Goričkem, prejemnik zlate medalje za hrabrost.[115]

Delež izgub med prekmurskimi vojaki glede na število prebivalstva v Prekmurju (popis prebivalstva leta 1910 – 90.684 prebivalcev)[116] znaša 3,6 %. V nekdanjih avstro-ogrskih deželah je bil povprečni delež izgub 2,95 %. Delež izgub v ostalih (današnjih) slovenskih pokrajinah se giblje med 2,5 % in 3 %. Večji delež izgub naj bi imela le Koroška (če upoštevamo samo delež slovenskega prebivalstva), in sicer 4 %.[117] Demografsko sliko Prekmurja po vojni dodatno zaostruje podatek o ranjenih. Medtem ko je povprečno razmerje med padlimi in ranjenimi v prvi svetovni vojni znašalo 1 : 2,5, je bilo v deželah nekdanje Avstro-Ogrske to razmerje še nekoliko višje.[118] Kako so te izgube (padli in ranjeni) vplivale na gospodarsko in sociološko podobo Prekmurja po koncu vojne, lahko le ugibamo.

Štefan Gorčan, roj. v Polani leta 1896, je zbolel za tifusom in umrl v eni od bolnišnic nekje v zaledju vzhodnega bojišča decembra 1915.[119] *Izdelavo votivne podobe z eshatološko simboliko v kombinirani tehniki fotografije in akvarela, intarziranim okvirjem iz mahagonija ter bisernimi inkrustacijami so Štefanovi starši naročili pri graškem fotografu Friedrichu Erbnu*[120] *(hrani: Pomurski muzej Murska Sobota, inv. št. Z – 4390).*

109 Šövegeš Lipovšek, *Padli in pogrešani*, str. 12–183.
110 Šövegeš Lipovšek, *Padli in pogrešani*, str. 12–183.
111 Šövegeš Lipovšek, *Padli in pogrešani*, str. 12–183.
112 Gordana Šövegeš Lipovšek avtorju, 26. marca 2026.
113 Bačič, Nezapisani zapisi vojaka Petra, str. 71.
114 Rojen 18. 2. 1896 v Križevcih na Goričkem (SI PAM/0016 Zbirka dvojnikov matičnih knjig Prekmurja in Medžimurja, Civilna rojstna matična knjiga Križevci 1896, knjiga 135, zapis št. 25).
115 Honvédségi Közlöny, 26. 1. 1918, str. 238, »Az arany vitézségi érem«.
116 Lipovšek, *Prekmurje: Seznam občin*, 1927, str. 18.
117 Svoljšak in Antoličič, *Leta strahote*, str. 120.
118 Schmied-Kowarzik, War Losses (Austria-Hungary), https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/war-losses-austria-hungary/ (26. 7. 2026).
119 Evangeličanski župnijski urad Puconci, *A battyándi ágostai hitvallás evangélikus házközség hadbavonultjainak anyakönyve 1914–1916*.
120 Za opravljeno storitev je prejel 500 takratnih kron, kar je po tedanjih cenah ustrezalo vrednosti ene krave.

»[...] NAŠ PEŠPOLK SE JE 34 DNI JUNAŠKO BORIL V KÁRPÁTAH [...]«[121] – O 83. C. IN KR. (»PREKMURSKEM«) PEHOTNEM POLKU

Kot že omenjeno, je bil 83. c. in kr. pehotni polk[122] avstro-ogrska vojaška enota, v kateri se je med prvo svetovno vojno borilo in padlo največ mobiliziranih in vpoklicanih vojakov z območja današnjega Prekmurja.[123] V času vojne je bilo v ta polk vpoklicanih do 6000 Prekmurcev. Skupno število vpoklicanih iz Železne županije,[124] torej iz slovenskih, madžarskih in nemških krajev (ki so bili v sestavu Železne županije), je bilo blizu 40.000. Padlih in pogrešanih je bilo 6679 mož, od tega okrog 950 prekmurskih vojakov. Več kot 80 % jih je padlo na vzhodni fronti v bojih z Rusi.[125]

V zgodovino elitnih pehotnih enot avstro-ogrske vojske v času prve svetovne vojne se je 83. c. in kr. pehotni polk z bojnim delovanjem vpisal na bojiščih v Galiciji leta 1914 in v Karpatih leta 1915. Vrhovno poveljstvo mu je kasneje podelilo častni predikat »železni polk«, torej trden in neuklonljiv. V takšni enoti se je torej bojevalo več tisoč prekmurskih vojakov.

Polk ni sodeloval niti v bojih na romunskem bojišču 1916/1917 niti v bojih proti srbskim enotam 1914/1915 in 1916/1917. Na italijansko bojišče je prišel dokaj pozno (marca 1917). Tu je sodeloval v nekaterih manj pomembnih bitkah.[126]

BOJNA POT 83. C. IN KR. PEHOTNEGA POLKA V LETIH 1914–1918

Polk je bil ustanovljen leta 1883. Njegovo poveljstvo je bilo v mestu Komárom (danes Komárno na Slovaškem). Posamezna bataljonska poveljstva[127] so imela sedeže v krajih Szombathely (bataljon št. I), Komárno (bataljon št. II), Kőszeg (bataljon št. III) in Komárno (bataljon št. IV).[128]

Polk se je dopolnjeval (pridobival nabornike) s szombathelyskega nabornega območja, kamor so spadali tudi kraji Gornjega Prekmurja z Mursko Soboto (okrog 120 krajev, ki so spadali k nekdanji Železni županiji). Iz teh krajev je nabornike večinsko pridobival še 18. kraljevo-ogrski (Honvéd) pehotni polk.

Vojno pot je polk začel v sestavi 66. pehotne brigade (33. pehotna divizija) V. korpusa 1. armade. 7. avgusta 1914 se je celoten polk v Szombathelyu vkrcal na vlak in se v smeri Sopron–Budimpešta–Prešov napotil do zadnje železniške postaje v kraju Rzeszów na Poljskem. Po prihodu 11. avgusta se je polk peš odpravil na dolg pohod v bližino bojišča pri Krasniku. Do 25. avgusta je deloval kot divizijska rezerva, torej ni bil v boju. Prvi strelski stik z Rusi je vzpostavil 25. avgusta 1914 blizu kraja Szastarka, kakih 30 km jugovzhodno od mesta Krasnik (Poljska). Od tega dne je bil polk s krajšimi premori z vsaj enim bataljonom v nenehnih bojih vse do konca vojne. Od avgusta do decembra 1914 se je bojeval v bitkah pri Rudniku, Lublinu, Bychowi, Tarnobrzegu in Iwangorodu ter v več bitkah severno od Krakova (Olkus, Suloszowa).[129] Gre za eno najtežjih obdobij tega polka. Po številu žrtev je bil v letih 1914–1915 na tretjem mestu v avstro-ogrski vojski. Med 19. in 22. novembrom 1914 je padel polkovni poveljnik, major Henrik Uffenheimer.[130] V začetku decembra 1914 je število vojakov v polku padlo na 450 (jakost dveh stotnij). Kljub številnim izgubam je 33. diviziji avstro-ogrske vojske uspelo zadržati rusko vojsko pred Krakovom.[131]

ŽELEZEN DANDAR [BRIGADA] *I TROJNA POHVALNOST*[132]

Od 23. januarja do 26. aprila 1915 se je polk boril v Karpatih. Ob izkazanem pogumu in vztrajnosti pri obrambi hriba Bukowe Berdo[133] (nadm. viš. 1250 m), 70 km južno od Przemyśla, 2. aprila 1915 je 66. brigada (sestavljena iz 83. in 12. c. in kr.

121 *Novine*, št. 19, 9. 5. 1915, str. 3, »Pohvalnost 83. pešpolka«.

122 V nemškem jeziku: K.u.K. Inf. Reg. 83. Freiherr von Schikofsky.

123 Ključne podatke o vojnem delovanju 83. c. in kr. pehotnega polka najdemo v obsežnem zborniku na 400 straneh (Zgodovina in spominska knjiga nekdanjega 83. in 106. c. in kr. pehotnega polka) avtorja Józsefa Dorombyja iz leta 1934 v madžarskem jeziku in v Spominskem zvezku – vojnem dnevniku 83. c. in kr. pehotnega polka, ki ga hranijo v Vojnem arhivu v Budimpešti (HLB – Fond II. 518 K.u.K. 83. Infanterieregiment – Cs. és kir. 83. gyalogezred 1914–1918. [Spominski zvezek 83. c. in kr. pehotnega polka 1914–1918]), avtor ga hranim v slovenskem prevodu. V tem arhivu hranijo tudi seznam odlikovancev tega polka (HLB – Fond VII.243. Kitüntetési javaslatok).

124 Naborni okoliš 83. c. in kr. pehotnega polka je zajemal celotno upravno območje Železne županije.

125 Doromby, *A volt cs. és kir. 83-as és 106-os gyalogezredek*, str. 191.

126 HLB, Fond II. 518, Spominski zvezek 83. c. in kr. pehotnega polka 1914–1918, str. 1–23.

127 C. in kr. pehotni polk so sestavljali 4 bataljoni, domobranskega (Landwehr in Honvéd) pa trije bataljoni (Schmid, *Heerwesen*, str. 31–38).

128 *Schematismus für das K.u.K. Heer und für die K.u.K. Kriegsmarine für 1914*, str. 544.

129 Doromby, *A volt cs. és kir. 83-as és 106-os gyalogezredek*, str. 22–60.

130 HLB, Fond II. 518, Spominski zvezek 83. c. in kr. pehotnega polka, str. 6.

131 Doromby, *A volt cs. és kir. 83-as és 106-os gyalogezredek*, str. 65–68.

132 *Novine*, št. 19, 9. 5. 1915, str. 3, »Pohvalnost 83-ga pešpolka«.

133 Bitka pri »Bukowe Berdo«, 1.–2. april 1915 (HLB, Fond II. 518, Spominski zvezek 83. c. in kr. pehotnega polka, str. 9).

pehotnega polka) pridobila častni naziv »železna brigada«. Tedanji poveljnik polka, polkovnik Rudolf Kiszling, je županu mesta Szombathely sporočil: »*Z veseljem vam naznanim, ka se je naš polk aprila 2-ga pod mojim vodstvom na 1230 meterskoj visini v težavnih okolščinah proti premočnomi sovražniki srdito ali zmagovalno borio i je zevzeo 150 lüdij. Na sovražnikovoj strani je više 300 ranjenih i 400 mrtvih obleglo na bojišči. To je bio slavni veliki petek polka z železne županije. Žilava vztrajnost i junaško obnašanje naših vojakov više vse hvale stoji.*«[134]

Težišče ruskega napada v dolžini dveh kilometrov je prestregel I. bataljon 83. c. in kr. pehotnega polka, ki mu je takrat poveljeval nadporočnik Károly Osskó:[135] »*Naš pešpolk se je 34 dni borio v Kárpátah i vredno zaslužo častno ime 'železen dandar' i trojno pohvalnost s strani poveljništva.*«[136]

Med 4. junijem in 20. oktobrom 1916 je potekala znamenita Brusilova ofenziva. Posledice ruskega napada so bile katastrofalne, saj so avstro-ogrske armade (1., 2., 4. in 7. ter mešana nemško-avstro-ogrska južna armada) izgubile polovico vojakov. Mrtvih in ranjenih je bilo 370.000, zajetih pa več kot 380.000 avstro-ogrskih vojakov.[137] V teh bojih je bilo med prekmurskimi vojaki več kot tisoč mrtvih in ranjenih, več tisoč jih je bilo zajetih. Iz ruskega ujetništva so se vračali še več let po koncu prve svetovne vojne.[138] Brusilova ofenziva je močno oslabila avstro-ogrsko vojsko, zmanjšala njeno samostojno ofenzivno sposobnost ter povečala njeno odvisnost od nemške cesarske vojske.

Med septembrom 1916 in julijem 1917 je 83. c. in kr. pehotni polk sodeloval v pozicijskih bojih med krajema Bat´kiv in Zvyzheń (danes Ukrajina). »*Pri Batkov – Zvyczyn*[139] *napad Rusov proti našoj vojski se je ne posrečo* [...] *Sombotelski 83. reg. Je sovražnika vu najbolje junaškom obranjüvanje i vu preveč britkom bitji nazaj vrgo* [...] *Vsi so pohvaljeni. Ešče* [tudi] *i mrtvi* [...]«[140]

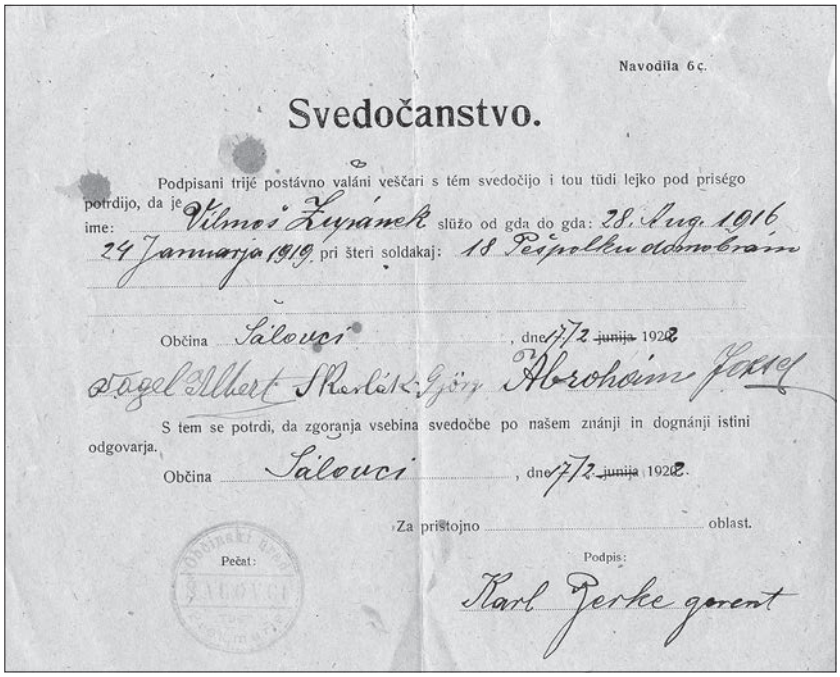
ODHOD NA ITALIJANSKO BOJIŠČE IN DEMOBILIZACIJA

16. oktobra 1917 je bil polk premeščen na italijansko bojišče. 1. marca 1918 je bil iz delov 83. c. in kr. pehotnega polka (bataljona št. III. in IV.) ter 76. c. in kr. pehotnega polka (bataljon št. II) formiran 106. c. in kr. pehotni polk. Sodeloval je v bitkah ob bregovih reke Piave pri mestu Cesana Torinese 15. junija 1918 ter pri Salgaredi med 27. oktobrom in 1. novembrom 1918.[141] V tem času je bil I. in II. bataljonu pridružen IV. bataljon 48. c. in kr. pehotnega polka.[142] Pod pritiskom angleških in italijanskih sil konec oktobra 1918 se je začela 33. divizija s 83. in 106. c. in kr. pehotnim polkom umikati na celi črti. 11. novembra je bil 83. c. in kr. pehotni polk razorožen nedaleč od Logatca. Po petih letih bojevanja so se ostanki polka 14. novembra vrnili v Szombathely. Naslednji dan so starejše letnike demobilizirali, mlajše pa prerazporedili v rezervne čete 83. c. in kr. pehotnega polka. Polk je bil uradno demobiliziran čez mesec dni.[143] 16 vojakov in podčastnikov tega polka je bilo odlikovanih z zlato medaljo za hrabrost. Stotnik Jenő Perneczky, kasnejši poveljnik vojaških enot t. i. Murske republike (Tkalčeve vojske), je dobil red Železne krone 2. stopnje (28 podeljenih).[144]

Stotnik Edvard (Ede) Posfay, roj. Pollak (Murska Sobota 1876–Budimpešta 1942), okrog leta 1914 (fotografija je bila objavljena v: Doromby, A volt cs. és kir. 83-as és 106-os gyalogezredek, str. 218).

134 *Novine*, št. 17, 25. 4. 1915, str. 4, »Pohvalnost 83. pešpolka«. [Gre za prevod urednika *Novin* iz nemškega v prekmurski jezik].
135 Doromby, *A volt cs. és kir. 83-as és 106-os gyalogezredek*, str. 176.
136 *Novine,* št. 19, 9. 5. 1915, str. 3, »Pohvalnost 83-ga pešpolka«.
137 Tomac, *Prvi svetski rat*, str. 367–372.
138 Krenn, Prekmurski vojaki, str. 31.
139 Oba kraja sta v današnji Ukrajini.
140 *Novine*, št. 33, 19. 8. 1917, str. 4, »Naši – 83 – vuognji«.
141 HLB, Fond II. 518, Spominski zvezek 83. c. in kr. pehotnega polka, str. 20–22.
142 Hegedűs, *A nagykanizsai*, str. 165.
143 HLB, Fond II. 518, Spominski zvezek 83. c. in kr. pehotnega polka, str. 22–23.
144 Doromby, *A volt cs. és kir. 83-as és 106-os gyalogezredek*, str. 191.

Navodila 6 c.

Svedočanstvo.

Podpisani trijé postávno valáni veščari s tém svedočijo i tou tüdi lejko pod priségo potrdijo, da je ime: Vilmoš Župánek služo od gda do gda: 28. Aug. 1916 24 Januarja 1919 pri šteri soldakaj: 18 Pešpolku odnoBrám

Občina Šalovci, dne 17/2 ~~junija~~ 1922

Vogel Albert Skerlák Gjön Abrohám Jerkel

S tem se potrdi, da zgoranja vsebina svedočbe po našem znánji in dognánji istini odgovarja.

Občina Šalovci, dne 17/2 ~~junija~~ 1922.

Za pristojno ..... oblast.

Pečat: ŠALOVCI

Podpis: Karl Jerke gerent

Potrdilo oziroma pričevanje o služenju Viljema Županeka iz Šalovcev v enotah (18. kraljevo-ogrski (Honvéd) pehotni polk) avstro-ogrske vojske med prvo svetovno vojno. Podpisane so tri verodostojne priče. Formular v prekmurščini je bil izpolnjen 17. februarja 1922 v Šalovcih. Potrdilo je bilo namenjeno urejanju vojaških evidenc (po nastanku nove države) in pravic iz civilnega prava (hrani: Mark Krenn, Murska Sobota).

Podeljenih je bilo 1086 srebrnih medalj za hrabrost 1. stopnje, 5050 srebrnih medalj 2. stopnje ter 10.161 bronastih hrabrostnih medalj.[145] Odlikovanih je bilo tudi nekaj manj kot tisoč prekmurskih vojakov, večinoma z medaljami za hrabrost.[146] Skladatelj Gustav Feifer (1876–1928) je leta 1917 83. c. in kr. pehotnemu polku posvetil vojaški marš z naslovom »83-Regiments-marsch-JULI 1917«.[147]

Major Edvard Posfay je bil med prvo svetovno vojno najvišje rangiran prekmurski častnik v 83. c. in kr. pehotnem polku. Vojaško akademijo je končal v Dunajskem Novem mestu. Začetek vojne je dočakal kot poveljnik 3. stotnije (čete) I. bataljona 83. c. in kr. pehotnega polka. V bojih z Rusi pri Bichawi (Poljska) med 28. avgustom 1914 in 3. septembrom 1914 je bil težje ranjen. Po rehabilitaciji in priznani invalidnosti je služil pri dopolnilnem vojaškem poveljstvu 83. c. in kr. pehotnega polka v Szombathelyu.[148]

Izjava o dostopnosti podatkov
Podatki, na katerih temelji ta članek, so na voljo v članku oziroma dosegljivi prek citirane bibliografije.

145 Doromby, *A volt cs. és kir. 83-as és 106-os gyalogezredek*, str. 191.
146 Kovács, Odlikovanci, str. 5.
147 Krenn, Naša enota, str. 9.
148 Doromby, *A volt cs. és kir. 83-as és 106-os gyalogezredek*, str. 223.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Evangeličanski župnijski urad Puconci
A battyándi ágostai hitvallás evangélikus házközség hadbavonultjainak anyakönyve 1914–1916 [Matična knjiga vpoklicanih v vojno iz evangeličanske cerkvene občine Puconci v letih 1914–1916.]

HLB – Hadtörténelmi Levéltár Budapest (Vojni arhiv v Budimpešti)
Fond VII.243. Kitüntetési javaslatok – Cs. és kir. 83. gy.e.-i. iktatókönyv [Predlogi za odlikovanja, Seznam odlikovancev 83. ces. in kr. peh. polka]. 1. vpisnik
Fond II. 518 K.u.K. 83. Infanterieregiment – Cs. és kir. 83. gyalogezred 1914–1918. [Spominski zvezek 83. c. in kr. pehotnega polka 1914–1918.]

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor
RMK Turnišče 1893–1903.

SI PAM – Pokrajinski arhiv Maribor
PAM/0016 – Zbirka dvojnikov matičnih knjig Prekmurja in Medžimurja, Civilna rojstna matična knjiga Križevci 1896, knjiga 135.

TISKANI VIRI

Jahresbericht des k.k. Österreichischen flugtechnischen Vereines 1915/16. Wien: Selbstverlag des Vereines, 1917.
Lipovšek, Gašpar: *Prekmurje: Seznam občin v abecednem redu, razvrščenih po sodnih okrajih z navedbo raznovrstnih podatkov*. Okrajno glavarstvo v Murski Soboti, 1927.

Prekmurje. Seznam občin. Murska Sobota: Okrajno glavarstvo, Prekmurska tiskarna, 1921.
Schematismus für das K.u.K. Heer und für die K.u.K. Kriegsmarine für 1914. Wien, 1914.

Sogovorniki v okviru terenskih raziskav:
USTNI VIRI

Adela Vukan (1933), Bokrači; Boris Kučko (1983), Beltinci; Cecilija Šnuderl (1953), Šalovci; Rudolf Sočič (1956), Vaneča; Rózsi Ádámics (1933), Domanjševci; Margit Peilschmidt (1955), Domanjševci; Attila Kovács (1973), Lendava; Zoran Vidic (1955), Murska Sobota; Rezka Mesarič (1946), Murska Sobota; Danica Poredoš (1951), Murska Sobota; Irma Žižek (1943), Murska Sobota; Aleksander Sukič (1947), Šalovci; Štefan Vida (1951), Lendava; Nikolaj Szepessy (1948), Beltinci; Marta Sever (1948), Šalamenci; Franc Brunar (1946), Selo; Damjan Anželj (1977), Kupšinci; Geza Bačič (1942), Murska Sobota; Jolanka Horvat (1929), Moščanci; Aleksander Beer (1934), Murska Sobota; Marjeta Benko (1946), Murska Sobota.

INFORMATORJI

Zsuzsanna Zsitek, Zalaegerszeg; László Kontler, Budimpešta; Etelka Lepoša, Šalovci; Gordana Šövegeš Lipovšek, Celje; Kristina Gjergjek, Motovilci; Robert Horvat, Tropovci; Elizabeta (Kardoš) Skočir, Hrastnik; Marta Koltay, Ljubljana; Marika Fehér, Lendava; József Gyurica, Lendava; Sandy Jukuncz, Los Angeles (ZDA); Gábor Rokolya, Budimpešta; Béláné Győrffy, Öttevény (Madžarska); Jasna (Kontler) Salomon, Ljubljana; Boris Hajdinjak, Maribor; Irma Kepe, Lendava; Mária Lázár, Gornji Lakoš; Viktor Hranilovič, Lendava; József Németh, Dolina pri Lendavi; David Erik Pipan, Šempeter pri Gorici; Franc Kuzmič, Murska Sobota; Marko Ličina, Ljubljana; Miha Šimac, Vrba; László Göncz, Lendava; Zoltán Kepe, Lendava; Boris Orešnik, Murska Sobota; Jože Časar, Trimlini; Stanka Dešnik, Murska Sobota, Geza Kisilak, Rogaševci; Alojz Hari, Večeslavci; Majda Zadravec, Beltinci; Franc Mencingar, Fikšinci; Olga Kozlov Švajger, Maribor; Simon Sever, Bodonci; Alojz Šbüll, Serdica; Elizabeta Zadravec, Beltinci; Koloman Barbarič, Šalovci; Aleksander Svetec, Šalovci; Slavko Mešič, Murska Sobota; Dragan Mešič, Murska Sobota; Gregor Kovač, Maribor; Davorin Panič, Černelavci; Jože Cigan, Tešanovci.

ČASOPISI

Budapesti Közlöny, 1899.
Honvédségi Közlöny, 1918.
Muraszombat és Vidéke, 1914, 1918.
Novine, 1914–1919.
Rendeleti Közlöny, 1915.
Zalai Magyar Élet, 1942.

LITERATURA

A Délvidék hadtörténete 1914–1918: A Délvidék katonái a világháborúban (ur. Caesar De Sgardelli). Budapest: Hadtörténeti Kiadványok Kiadóhivatala, 1941.
A magyar katona: Századunk legszebb magyar csatái (ur. Endre Aytay). Budapest: „Élet" Irodalmi és Nyomda Rt., 1942.
A magyar nemzet aranykönyve 1914–1918 (ur. Főherceg József, Sándor Szurmai). Budapest: Magyar Nemzet Aranykönyve Szerkesztő-bizottsága, 1921.
A visszatért Délvidék (ur. Zoltán Csuka). Budapest: Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 1941.
Bačič, Geza: Nezapisani zapisi vojaka Petra. *Zbornik soboškega muzeja 24*. Murska Sobota: Pomurski muzej, 2017, str. 57–76.
Deák, István: *Beyond Nationalism: A Social and Political History of the Habsburg Officer Corps, 1848–1918*. New York: Oxford University Press, 1990.
Desoye, Reinhard Karl Boromäus: *Die k.u.k. Luftfahrtruppe. Die Entstehung, der Aufbau und die Organisation der österreichisch-ungarischen Heeresluftwaffe 1912–1918*. Graz, 1994.
Dixon-Nuttall, John: *The Austro-Hungarian Army 1914–18: For Collectors of Its Postal Items.* Eastbourne, 1993 (dostopno na: https://austrianphilately.com/wp-content/uploads/2025/03/dixon-nuttall.pdf).
Donko, Wilhelm M.: *Österreichisch-ungarische Kriegsschiffe 1914 bis 1918*. Stuttgart: Motorbuch-Verlag, 2020.
Doromby, József: *A volt cs. és kir. 83-as és 106-os gyalogezredek története és emlékkönyve*. Budapest: Hollóssy János Könyvnyomtató, 1934.
Glaise von Horstenau, Edmund: *Österreich-Ungarns letzter Krieg*. Wien: Verl. der Militärwiss. Mitteilungen, 1932.
Hegedűs, András: *A nagykanizsai cs. és kir. 48. gyalogezred története, különös tekintettel annak I. világháborús tevékenységére*. Zalaegerszeg: Zalai Múzeum, 1997.
Hermann, Attila in Szanyi, Miklós: *»Csak előre, édes fiam ...«* Debrecen: Méliusz Központ, 2012.
Judson, Pieter M.: *The Habsburg Empire: A New History.* Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2016. DOI: https://doi.org/10.2307/j.ctvjsf5rq
Juteršnik, Peter: *Prekmurje med prvo svetovno vojno (1914–1918)*. Seminarska naloga na PA v Mariboru, 1974. V tipkopisu hrani Pomurski muzej Murska Sobota.
Karnas, Darius: *Hureczko Historia Lotniska Twierdzy Przemyśl*. Warszava: Stratus, 2009.
Kertész, Elemér in De Sgardelli, Caesar: *A frontharcos eszme szolgálatában*. Budapest: Magyar front, 1942.

Kovács, Attila: *Prišo je glás: Prekmurci v vojni 1914–1918. Odlikovanci*. Murska Sobota: Pomurski muzej, 2018.

Krenn, Mark: Na polja smrti so jih poslali 20 tisoč, tudi grobovi so tulili za njimi: prekmurski vojaki v strukturah avstro-ogrske vojske 1914–1918. *Vestnik* 74, 2022, št. 52, str. 8–9.

Krenn, Mark: Naša enota v 1. svetovni vojni je bila železna. *Vestnik* 75, 2023, št. 21, str. 8–9.

Krenn, Mark: Prekmurski vojaki v strukturah avstro-ogrske vojske 1914–1918. *Zbornik soboškega muzeja 24*. Murska Sobota: Pomurski muzej, 2017, str. 9–56.

Krenn, Mark: *Prišo je glás: Prekmurci v vojni 1914–1918. Fotografije*. Murska Sobota: Pomurski muzej, 2018, str. 99. op. 61.

Krenn, Mark: Tako nekarakternih ljudi še ni srečal. *Vestnik* 75, 2023, št. 34, str. 8–9.

Magó, Károly: A repülőszázadok jelzései és jelvényei. V: Gondos, László et al.: *Repülőászok 1914–1918. Az Osztrák-Magyar Monarchia legsikeresebb légjárói és felszerelésük*. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2015, str. 227–268.

Mataj, Janez: *Drzneje od ptic: Štefan Hozjan, cesarsko-kraljevi pilot 1914–1918*. Velika Polana, 2000.

Mataj, Janez: *Letala nad Prekmurjem*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1999.

Pojić, Milan: *Ustroj austrougarske vojske na ozemlju Hrvatske 1868–1914*. Zagreb: Arhivski vjesnik 43, 2000.

Révész, Tamás: *Repülőtér az Alpokalján*. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2009.

Rokolya, Gábor: *Egy alsólendvai polgár: dr. Laubhaimer Oszkár (1852–1918) életrajza és pályafutása = Dolnjelendavski meščan: življenjska in poklicna pot dr. Oszkárja Laubhaimerja (1852–1918)*. Budapest: Közjegyzői Akadémia Kiadó, 2015.

Ságvári, György: *Die ungarische Honvéd. Uniformierung und Ausrüstung der ungarischen Landwehr von 1867 bis 1918.* Wien: Verlag Militaria, 2010.

Schmid, Hugo: *Heerwesen*. Teil 2. Salzburg: Österreichischer Milizverlag, 2012.

Šövegeš Lipovšek, Gordana: *Prišo je glás: Prekmurci v vojni 1914–1918. Padli in pogrešani*. Murska Sobota: Pomurski muzej, 2016.

Stergar, Rok: *Slovenci in vojska, 1867–1914*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2004. URN:NBN:SI:doc-L35PVEVJ

Svoljšak, Petra in Antoličič, Gregor: *Leta strahote: Slovenci in prva svetovna vojna*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2018.

Szekér, Imre Tibor: *Háborús emlékek a császári és királyi 48. gyalogezredből 1914–1918*. Zalaszántó: Zalaszántói Lokálpatrióta Egyesület, 2020.

Tomac, Petar: *Prvi svetski rat 1914–1918*. Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1973.

Veinfurter, Robert: *Das fliegende Personal der K.u.K. Fliegerkompagnien im Ersten Weltkrieg*. Wien: ÖFH, 2017.

Zelezny, Marcus F.: *Pilotendiplome des Österreichischen Aero-Clubs - Inhaber, Prüfer und Bedingungen (1910–1919)*, Wien: Der aviatische Salon, 2019 (Frühe Luftfahrt Heft, 2).

Вооружённые силы Австро-Венгрии [sile Avstro-Ogrske], I. del. Sankt Petersburg, 1913.

SPLETNE STRANI

International Encyclopedia of the First World War 1914–1918

Schmied-Kowarzik, Anatol: War Losses (Austria-Hungary): https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/war-losses-austria-hungary/

Obrazi slovenskih pokrajin.

Jožef Papp: Jožef Klekl: https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/jozef-ml-klekl/

Yad vashem

Ludvik Koblenzer: https://collections.yadvashem.org/en/names/14008934

SUMMARY

Soldiers from Prekmurje in the Military Organization of the Austro-Hungarian Monarchy during the First World War

During the First World War (1914–1918), more than half (slightly over 20,000) of the male population from modern Prekmurje was drafted into various structures of the Austro-Hungarian Army. In August 1914, about 4,000 men were mobilized, and this number rose to roughly 5,000 before the end of the year. Almost all able-bodied men aged eighteen to forty-two years were included in the draft and later also *Landsturm* (colloquially known as "black army") soldiers aged above fifty years.

As much as 78% of all military conscripts from Prekmurje were distributed into four infantry regiments: the 83rd Imperial and Royal Infantry Regiment (ca. 6,000 or 30%), the 18th Royal Hungarian (Honvéd) Infantry Regiment (ca. 4,000 or 20%), the 20th Royal Hungarian (Honvéd) Infantry Regiment (ca. 3,600 or 18%), and the 48th Imperial and Royal Infantry Regiment (ca. 2,000 or 10%). The remaining 4,400 men from Prekmurje served in the cavalry, artillery, navy, air forces, as well as transport and other units. Among them were 1,000 artillerymen, fifty enginemen aboard battleships of the Austro-Hungarian navy, as well as at least three military pilots along with fifty members of the air force technical personnel.

About 6,000 boys and men from Prekmurje were enlisted into the 83rd Imperial and Royal Infantry Regiment. Its 1st Battalion recruited the highest number of soldiers from Prekmurje in the entire Austro-Hungarian Army.

According to the data that are currently available, 3,278 soldiers from Prekmurje were killed or missing in action during the Great War. The highest number of casualties were recorded in 1914 and 1915, when more than half of all the soldiers were killed; 78% of all the deaths occurred on the Eastern Front in Galicia, Bukovina, Volynia, and the Carpathian Mountains. About 11% died in the Italian battlefields, 6% in the Balkans, and 5% in the Romanian battlefield. The share of losses considering the entire population of Prekmurje was 3.6%, exceeding the average of the former Austro-Hungarian territories (2.95%).

Roughly 2,000 soldiers from Prekmurje were decorated. The golden medal for bravery was awarded to three men from Prekmurje (Ludvik Kučan from Križevci, Štefan Hozjan from Brezovica, and Alojz (Düh) Dénesi from Lipa). About sixty company-grade and field-grade officers as well as several hundred non-commissioned officers originated from Prekmurje.

During the First World War, the highest number of soldiers from Prekmurje (up to 6,000) were recruited into the 83rd Imperial and Royal Infantry Regiment (30% of all enlisted men).

